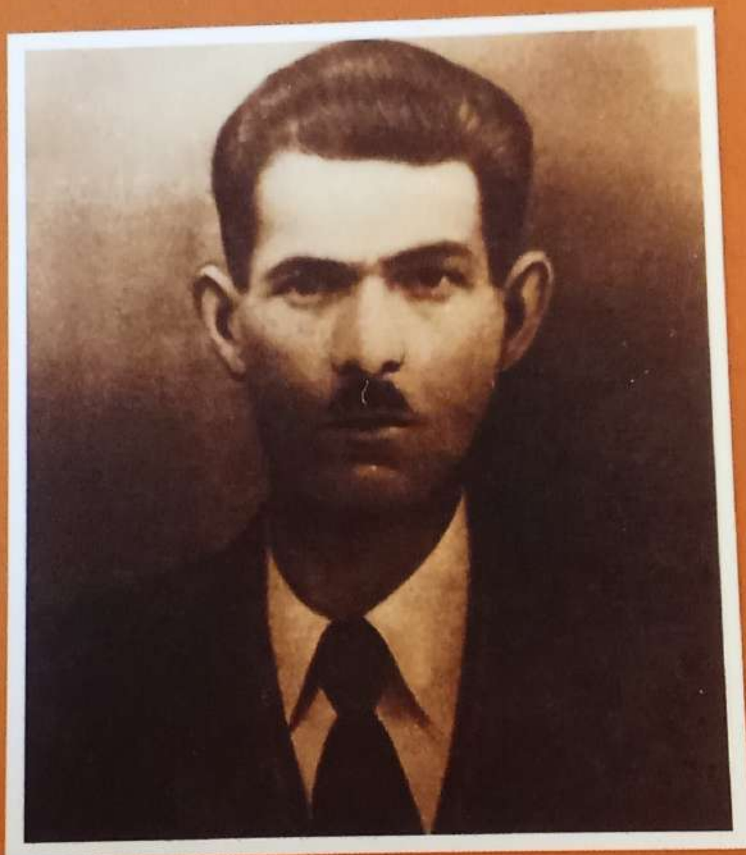
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΠΕΡΑΣ

Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΤΗΣ ΣΕΡΙΦΟΥ

ΗΤΟΙ

Ἀφήγησις τῶν αἱματηρῶν σκηνῶν
τῆς 21ης Αὐγούστου 1916 εἰς τά μεταλλωρυχεῖα
τοῦ Μεγάλου Λειβαδίου τῆς Σερίφου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ: ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ ΚΟΤΤΗΣ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ, Πλοῦς 1ος

ΒΙΒΛΙΟΠΕΛΑΓΟΣ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ (1904-1918)

«...Ήταν ένας πόλεμος ανάμεσα σε χορτάτους και σε πεινασμένους ληστές για το ξαναμοίρασμα του κόσμου...»

Α. Στίνας

ΑΠΟ ΤΟ 1904, ΟΤΑΝ ΣΧΗΜΑΤΙΣΤΗΚΑΝ ΤΑ ΔΥΟ ΜΕΓΑλα ευρωπαϊκά στρατόπεδα, οι Κεντρικές Δυνάμεις και η Αντάντ, δημιουργήθηκαν και οι προϋποθέσεις για τη σφαγή των λαών στην πρώτη παγκόσμια καπιταλιστική αναμέτρηση.

Η ταχύτατη βιομηχανική ανάπτυξη είχε ως συνέπεια την ισχυροποίηση των εθνικών αστικών τάξεων. Η υπερπαραγωγή προϊόντων δημιούργησε την επιτακτική ανάγκη εξεύρεσης νέων αγορών που θα προσέφεραν μεγαλύτερα κέρδη και εξουσία. Η ανάγκη για πρώτες ύλες και κυρίως για πετρέλαιο, τις οδήγησε να στραφούν προς την Ανατολή. Οι μεγάλοι τραπεζικοί οργανισμοί συνέδραμαν σ' αυτήν την κατεύθυνση δανείζοντας με υπέρογκα ποσά τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις· στόχος τους ήταν αφ' ενός η συγκομιδή κερδών από τις επενδύσεις κεφαλαίων στις πολεμικές βιομηχανίες και αφ' ετέρου ο οικονομικός έλεγχος των υπανάπτυκτων οικονομικά χωρών.

Οι Μεγάλες Δυνάμεις, από το 1910, ξεκινούν μια πρωτοφανή επιχείρηση στρατιωτικοποίησης των εθνικών πληθυσμών, με συνεχή ανανέωση των πολεμικών εξοπλισμών τους, και με συνεχείς και πολυετείς επιστρατεύσεις. Οι λαοί έπρεπε να μάθουν και να πειθαρχούν και να υπακούουν.

Η βούληση της διεθνούς αστικής τάξης για οικονομική και πολιτική εξουσία βαπτίστηκε «εθνικό όραμα» οδηγώντας εκατομμύρια ανθρώπους στα σφαγεία των μαχών και των χαρακωμάτων.

Το σοσιαλιστικό κίνημα μέσα από την Β' Διεθνή στάθηκε ανίκανο να υπερασπιστεί τις αρχές και τα οράματα της εργατικής τάξης. Οι σοσιαλιστές και οι σοσιαλδημοκράτες, μετά την αποδοχή του κοινοβουλευτισμού και της διαχείρισης της εξουσίας, αποδέχονται και τον εθνικισμό και μεταβάλλονται σε σοσιαλπατριώτες. Στο αντιμιλιταριστικό στρατόπεδο θα παραμείνουν οι αναρχικοί και οι αναρχοσυνδικαλιστές, οι μπολσεβίκοι και οι μενσεβίκοι, οι Ολλανδοί συμβουλιακοί, οι Ιταλοί μπορντιγκιστές του Σοσιαλιστικού Κόμματος και οι Γερμανοί σπαρτακιστές. Η Β' Διεθνής θα καταρρεύσει και η Ρόζα Λούξεμπουργκ θα δηλώσει ειρωνικά: «Προλετάριοι όλων των χωρών ενωθείτε στον καιρό της ειρήνης και κόψτε ο ένας το λαιμό του άλλου στον καιρό του πολέμου».

Η δολοφονία του διαδόχου του αυστροουγγρικού θρόνου Φραντς Φερδινάντ στο Σεράγεβο (28.6.1914) θα αποτελέσει την αφορμή. Στα επόμενα τέσσερα χρόνια θα γίνουν εξήντα κηρύξεις πολέμου και οι λαοί θα σκοτώνονται σε τέσσερα μέτωπα: το δυτικό, το ανατολικό, το ιταλοαυστριακό και το βαλκανικό.

Τον Οκτώβριο του 1914 η Τουρκία θα εισέλθει στον πόλεμο στο πλευρό της Γερμανίας και οι Μεγάλες Δυνάμεις θα ξεκινήσουν το παζάρι των «προσφορών» σε μια προσπάθεια προσεταιρισμού των βαλκανικών χωρών. Η Αντάντ θα αποτύχει στο σχέδιο της τριπλής συμμαχίας Σερβίας, Βουλγαρίας και Ελλάδας. Το 1915 θα προσφέρει στην Ελλάδα τα παράλια της Μικράς Ασίας και την Κύπρο ενώ στη Βουλγαρία την Καβάλα.

Η στάση της Ελλάδας καθορίζεται από τον ανταγωνισμό του γερμανόφιλου βασιλιά Κωνσταντίνου, ο οποίος υποστηρίζει την ευνοϊκή για τη Γερμανία ουδετερότητα, και του αγγλόφιλου πρωθυπουργού Ελ. Βενιζέλου, ο οποίος έκλινε προς τις δυνάμεις της Αντάντ. Οι ελληνικές σοσιαλιστικές οργανώσεις θα εκδώσουν μονάχα μερικά αντιπολεμικά ψηφίσματα. Η Φεντερασιόν της Θεσσαλονίκης, η μεγαλύτερη αριθμητικά εργατοσοσιαλιστική οργάνωση της εποχής, θα στηρίξει την ουδετερότητα, χωρίς όμως να διαχωρίσει τη θέση της από το ψεύτικο σύνθημα των βασιλικών και έτσι θα ταυτιστεί μαζί τους. Στις εκλογές του 1915 βασιλικοί και Φεντερασιόν θα κατέβουν σε κοινό ψηφοδέλτιο. Οι τελευταίοι θα εκλέξουν δύο βουλευτές, τον Αρ. Σίδερη και τον Αλ. Κουριέλ. Οι υπόλοιπες ομάδες θα ταχθούν με το μέρος της Αντάντ, ακολουθώντας το παράδειγμα των Ευρωπαίων συντρόφων τους. Η Πανελλήνια Εργατική Ομοσπονδία (ΠΕΟ) στις 14.7.1914, με έγγραφό της προς τις οργανώσεις της, θα επισημάνει τον κίνδυνο του επερχόμενου πολέμου και θα εκφράσει την αντίθεσή της καταγγέλλοντας «τον πόλεμο που ετοιμάζουν οι ισχυροί, όργανα των πλουτοκρατών...»

Ο Βενιζέλος, εκπροσωπώντας πολιτικά τα συμφέροντα της μεγαλοαστικής τάξης, πίστευε ότι η προσάρτηση των παραλίων της Μ.Ασίας και η συνένωση με το εύρωστο οικονομικά ελληνικό στοιχείο της Τουρκίας, θα γεννούσαν ένα δυναμικό νέο κράτος. Δε δίστασε μάλιστα να συναινέσει στην παραχώρηση της Καβάλας στη Βουλγαρία, όταν θεώρησε ότι έτσι ευνοούνται τα σχέδιά του.

Η άρνηση του Κωνσταντίνου να συμφωνήσει στη συμμετοχή της Ελλάδας στην εκστρατεία της Αντάντ εναντίον της Τουρκίας στη χερσόνησο της Καλλίπολης, το Φεβρουάριο του 1915, θα οδηγήσει σε παραίτηση τον Βενιζέλο, ο οποίος όμως θα κερδίσει τις εκλογές που θα διεξαχθούν τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου.

Η Βουλγαρία θα επιτεθεί στη Σερβία και η Ελλάδα θα κηρύξει επιστράτευση. Η άρνηση του βασιλιά να υπογράψει το διάταγμα θα οδηγήσει εκ νέου τον πρωθυπουργό σε παραίτηση (22.9.1915). Ο Βενιζέλος απέχει από τις εκλογές διαβλέποντας το αρνητικό γι' αυτόν αποτέλεσμα που θα προέκυπτε λόγω της αποχής των χιλιάδων επιστράτων. Η Θεσσαλονίκη αποτελεί πλέον στρατιωτική βάση της Αντάντ, τα στρατεύματα της οποίας καταλαμβάνουν, χωρίς να σημειωθεί καμιά αντίδραση, ελληνικές πόλεις (Κέρκυρα, Αργοστόλι, Καραμπουρνού κ.ά.). Τα γερμανοβουλγαρικά στρατεύματα καταλαμβάνουν το Ρούπελ και την Καβάλα. Το 4ο Σώμα στρατού αιχμάλωτο θα μεταφερθεί στη Γερμανία και οι Γάλλοι θα καταλάβουν τον Πειραιά.

Στις 17 Αυγούστου 1916 βενιζελικοί αξιωματικοί θα κινηθούν στη Θεσσαλονίκη με στόχο την είσοδο της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ. Είναι το λεγόμενο

κίνημα «Εθνικής Άμυνας». Η Ελλάδα πλέον χωρίζεται σε δύο κράτη, ένα φιλοαγγλικό και ένα φιλογερμανικό. Το χειμώνα του 1916-17 τα νησιά του Αιγαίου και η Αθήνα θα γνωρίσουν την πείνα από τον αποκλεισμό του «φίλου» συμμαχικού στόλου. Ο Βενιζέλος γρήγορα θα κυριαρχήσει με τη βοήθεια των Αγγλογάλλων, ο Κωνσταντίνος θα εξοριστεί και η Ελλάδα θα έχει άλλο βασιλιά, το δευτερότοκο γιο του Αλέξανδρο. Ένα καθεστώς φόβου και τρόμου θα απλωθεί παντού, το οποίο βέβαια δεν έχει ως μοναδικό στόχο τους «κωνσταντινικούς» αντιπάλους, αλλά κυρίως θέλει να τρομοκρατήσει τους εφέδρους, οι οποίοι αρνούνται να καταταγούν, και να τους επιβάλει την εξαγγελθείσα βενιζελική επιστράτευση.

Στις 11 Νοεμβρίου 1918 με την ανακωχή της Γερμανίας, ο πόλεμος θα τελειώσει. Οι νικητές, με το βλέμμα στραμμένο στα πετρέλαια της Μοσούλης, θα αναγορεύσουν την Ελλάδα τοποτηρητή των συμφερόντων τους στην περιοχή.

Τα κέρδη που αποκόμισαν καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου οι ελληνικές επιχειρήσεις, οι οποίες έμμεσα ή άμεσα συνδέονταν με αυτόν, ήταν τεράστια· σε τέτοιο σκανδαλώδες σημείο μάλιστα, ώστε η κυβέρνηση αναγκάστηκε να περιορίσει τις εισαγωγές, να ελέγξει τις προμήθειες των εισαγωγέων και να φορολογήσει τα εισοδήματά τους. Ο Βενιζέλος, ισχυρότερος από ποτέ, θα προσπαθήσει να πραγματοποιήσει τα μεγαλοϊδεατικά του σχέδια για την Ελλάδα των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών· σχέδια τα οποία θα έχουν την τραγική κατάληξη της Μικρασιατικής καταστροφής.

Η ΖΩΗ ΚΑΙ Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΠΕΡΑ (1893-1943)

Ο ΠΑΠΠΟΥΣ Ή Ο ΠΡΟΠΑΠΠΟΣ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΖΟΤΑΝ Κονόμος. Υιοθετήθηκε από τον Θεόφιλο Σπέρα, απόγονο της φαναριώτικης οικογένειας Σπεράντζα, η οποία ήρθε στις Κυκλάδες* από τη Ρουμανία. Ο πατέρας του ονομαζόταν Γεώργιος και ήταν ναυτικός. Η μητέρα του ονομαζόταν Πολυξένη, το γένος Πελοποννήσιου. Ο Κώστας ή Κώσταντης, όπως τον φώναζαν συγγενείς και φίλοι, γεννήθηκε το 1893 στη Δυτική Λότζια της Σερίφου.

Στα 1907, σε ηλικία 14 ετών, βρέθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Εκεί φοίτησε στη Γαλλική Σχολή των Φρέρηδων (Frères). Δύο περιστατικά έχουν σωθεί από τη ζωή εκείνων των χρόνων** τού μετέπειτα ακούραστου συνδικαλιστή. Είχε λάβει μέρος σε κάποιους εφηβικούς αγώνες κολύμβησης και πρώτευσε, πράγμα απολύτως φυσικό για κάποιον που γεννήθηκε και μεγάλωσε στη θάλασσα της Σερί-

---

* Στις Κυκλάδες το όνομά τους συνδέεται με το χτίσιμο εκκλησιών.

** Τα στοιχεία αυτά προέρχονται από αφηγήσεις της τρίτης κόρης του Σπέρα, Αρτεμησίας-Νεφέλης, από το δεύτερο γάμο του.

φου. Ο Διευθυντής του σχολείου όμως προτίμησε να δώσει το βραβείο σε γόνο σπουδαίας οικογένειας της παροικίας της Αλεξάνδρειας. Σε κάποιες εξετάσεις τον προσέβαλαν ότι αντιγράφει, η αντίδρασή του ήταν να πετάξει το μελανοδοχείο στο κεφάλι του διευθυντή και να του το ανοίξει.

Παντρεύτηκε την Ελένη Βαρδουλάκη και απέκτησε δύο κόρες, τη Μόσχα και την Παρασκευή.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΔΡΑΣΗΣ ΤΟΥ

Στην Αίγυπτο δούλεψε τσιγαράς και ήρθε σε επαφή με αναρχικούς και αναρχοσυνδικαλιστές Έλληνες και Ιταλούς μετανάστες, οι οποίοι την περίοδο αυτή αναπτύσσουν έντονη δραστηριότητα ανάμεσα στους καπνεργάτες της Αλεξάνδρειας και του Καΐρου. Ταξίδεψε σε πολλές χώρες της Ευρώπης και μιλούσε καλά γαλλικά και αραβικά. Όταν επέστρεψε στη Σέριφο, αναγκάστηκε να πουλήσει τα κτήματα της μητέρας του λόγω οικονομικών προβλημάτων. Γρήγορα θα αναπτύξει έντονη συνδικαλιστική και πολιτική δράση. Είναι από τα ιδρυτικά μέλη του Εργατικού Κέντρου Αθηνών (ΕΚΑ) το Μάρτιο του 1910.

Ο Σπέρας υπήρξε μέλος του Σοσιαλιστικού Κέντρου Αθηνών, την εποχή που αυτή η οργάνωση του Γιαννιού* συνενώνει διάφορους σοσιαλιστές.

---

* Ο Ν. Γιαννιός (1885-1958), δημοτικιστής και συνεργάτης του Νουμά, σοσιαλιστής-μαρξιστής όπως ο ίδιος αυτοπροσδιορίστηκε, θα ιδρύσει δύο φορές, το 1911 και το 1917, το Σοσιαλιστικό Κέντρο, ο κύκλος του οποίου αργότερα θα μετεξελιχτεί σε Σο-

Το Μάρτιο του 1914 θα βρεθεί στην Καβάλα, όντας τσιγαράς και ο ίδιος, και θα συμμετάσχει στη μεγάλη καπνεργατική απεργία, κατά τη διάρκεια της οποίας θα συλληφθεί και θα μεταφερθεί στις φυλακές της Τρίπολης.

Το 1916 θα πάει στη Σέριφο μετά από αίτημα των μεταλλωρύχων, όπου θα οργανώσει το τοπικό σωματείο. Με την ιδιότητα του προέδρου θα ξεκινήσει έναν αγώνα υπερασπίζοντας τα δικαιώματα των εργατών απέναντι στον απολυταρχισμό της διοίκησης των μεταλλείων, η οποία διατηρεί άριστες σχέσεις με τις κυβερνήσεις των Αθηνών.

Όταν γίνεται πλέον σαφές ότι οι συνεχείς καταγγελίες του σωματείου, που δημοσιεύονται τακτικά σε εφημερίδες της Σύρου και της Αθήνας, δε φέρνουν κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα, οι Σεριφιώτες εργάτες θα ξεκινήσουν την απεργία του Αυγούστου, η οποία θα έχει τη γνωστή αιματηρή κατάληξη από τους βασιλικούς χωροφύλακες που έρχονται να συνδράμουν την εργοδοτική πλευρά.* Μετά το τέλος της απεργίας θα φυλακιστεί μαζί με άλλους απεργούς στις φυλακές της Σύρου και εκεί θα γράψει ένα χρονικό των γεγονότων, το οποίο εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1919 με τίτλο: *Η Απεργία της Σερίφου, ήτοι αφήγησις των αιματηρών σκηνών της 21ης Αυγούστου 1916 εις τα μεταλλωρυχεία του Μεγάλου Λειβαδίου της Σερίφου.*

σιαλιστικό Κόμμα. Θα εκδώσει εφημερίδες και θα συνδεθεί με τις αντίστοιχες σοσιαλδημοκρατικές ευρωπαϊκές οργανώσεις.

* Τα ονόματα των νεκρών εργατών είναι: Μιχαήλ Ζωίλης, Θεμιστοκλής Κουζούπης, Μιχαήλ Μητροφάνης και Ιωάννης Πρωτόπαπας.

Το 1917 βρίσκεται φυλακισμένος στις φυλακές Φιρκά και από εκεί απευθύνεται στο Εργατικό Κέντρο Χανίων, ζητώντας τη συμπαράστασή του.*

Με παρέμβασή του και σε συνεργασία με τον Κώστα Μπαστουνόπουλο, μετριοπαθή σοσιαλιστή, θα ιδρυθεί τον Αύγουστο του 1918 στην Ερμούπολη της Σύρου, ο Μορφωτικός Εργατικός Όμιλος,** ο οποίος θα συνδράμει στην έκδοση της εφημερίδας *Εργάτης*, όργανο του Εργατικού Κέντρου Κυκλάδων.

ΣΤΟ Α΄ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ ΓΣΕΕ (21-28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1918)

Συμμετέχει ενεργά στις διαδικασίες για την ίδρυση της ΓΣΕΕ, εκπροσωπώντας μάλιστα την αναρχοσυνδικαλιστική τάση. Η τάση αυτή αποτελείται από ένα μεγάλο αριθμό αντιπροσώπων με κύριους εκφραστές το Σπέρα, το Φανουράκη και τον Κουχτσόγλου.

Σ' αυτό το συνέδριο ο Σπέρας, ο οποίος σημειωτέον θα πάρει πρώτος το λόγο, θα υπεραμυνθεί της «πάλης των

---

* Βλ. Σ.ΠΑΠΑΜΑΝΟΥΣΑΚΗΣ: *Το Εργατικό Ξύπνημα στα Χανιά*, Αυτοέκδοση, Αθήνα, 1977, σελ. 32-33.

** Εφημερίδα *Σοσιαλισμός*, Περίοδος Β΄, Φύλλο 40, 2.9.1918, Φάκελος Στ. Καλλέργη, ΕΛΙΑ: «*Σήμερον Κυριακή 12ην Αυγούστου και ώραν 2μμ συνελθόντες οι κάτωθι υπογεγραμμένοι: Ι. Ξανθάκης, Κ. Μπαστουνόπουλος, Παν. Λεμπέσης, Κ. Σπέρας, Χ. Κομνηνός, Κ. Μπόμπας, Γ. Ανδριτσόπουλος, Δ. Μακρής, Μ. Συνοδινός και Ν. Κουζούπης απεφασίσαμεν την ίδρυσην Μορφωτικού Εργατικού Ομίλου με έδραν την Ερμούπολιν…*»

τάξεων». Θα υποστηρίξει ότι η Συνομοσπονδία θα πρέπει να μείνει ανεξάρτητη από την επιρροή κάθε πολιτικού κόμματος και θα στηρίξει την αντικοινοβουλευτική δράση των μελών της. Οι απόψεις του αυτές είναι σε συμφωνία με τις απόψεις των Ευρωπαίων αναρχοσυνδικαλιστών, όπως θα ψηφιστούν πέντε χρόνια αργότερα στο Συνέδριο του Βερολίνου.*

Αντίθετες με αυτές του Σπέρα απόψεις θα διατυπώσουν οι εκπρόσωποι των διαφόρων σοσιαλιστικών ομάδων εκείνης της εποχής (Αβρ. Μπεναρόγια, Ηλ. Δελαζάνος, Γ. Παπανικολάου κ.ά.), υποστηρίζοντας τη σύνδεση της ΓΣΕΕ με το Σοσιαλιστικό Κόμμα που θα ιδρυθεί λίγο αργότερα και μέσα στα πλαίσια αυτά θα καταθέσουν πρόταση σύμφωνα με την οποία η Συνομοσπονδία θα πρέπει να παραμείνει ανεξάρτητη μόνο από κάθε αστική επιρροή. Το θέμα αυτό θα απασχολήσει αρκετά το συνέδριο και οι εκπρόσωποι των δύο τάσεων θα επιμείνουν στις απόψεις τους. Χαρακτηριστική ήταν η τοποθέτηση του Ηλ. Δελαζάνου (εκπροσώπου του σωματείου Πρόοδος και ιδεολογικά προσκείμενου στο σοσιαλιστή Ν. Γιαννιό) λίγο πριν την ονομαστική ψηφοφορία: «Εργάτες προσέξατε καλά! Μην ακούτε τα ωραία λόγια των αναρχικών. Το πρώτο κρούσμα της αναρχίας πρέπει να χτυπηθεί. Το "έξω πάσης πολιτικής" είναι αναρχικό σύνθημα, που στην πράξη εξυπηρετεί την αστική τάξη».

Στην ψηφοφορία που θα διεξαχθεί, θα υπερισχύσει η

* Το Συνέδριο του Βερολίνου διεξήχθη από τις 22 Δεκεμβρίου 1922 έως τις 2 Ιανουαρίου 1923.

πρόταση των σοσιαλιστών με 158-21.* Αυτή η ψηφοφορία θα σφραγίσει με τραγικό τρόπο την πορεία του εργατικού κινήματος, το οποίο θα συρθεί μέχρι τις μέρες μας δεμένο είτε στην επιρροή του κράτους είτε στην επιρροή των πολιτικών κομμάτων και των επιδιώξεών τους, ώστε πλέον να μπορεί με βεβαιότητα να απαντηθεί το ερώτημα ποιος «στην πράξη εξυπηρετούσε την αστική τάξη».

Παρ' όλα αυτά ο Σπέρας θα εκλεγεί μέλος της Εποπτικής Επιτροπής της ΓΣΕΕ και η εκλογή του αυτή θα επιβεβαιώσει τη δυναμική της τάσης των αναρχοσυνδικαλιστών εκείνη την εποχή.

ΣΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΣΕΚΕ (4 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1918)

Δε θα πρέπει να μας ξενίζει το γεγονός ότι λίγες μέρες αργότερα, στις 4 Νοεμβρίου, συναντάμε τα πιο γνωστά στελέχη της τάσης αυτής στο ιδρυτικό συνέδριο του ΣΕΚΕ (Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδας). Από τις θέσεις που θα υποστηρίξουν στο ιδρυτικό συνέδριο μέχρι τη διαγραφή τους από την ηγετική ομάδα, είναι φανερό ότι δεν εναντιώνονται στην ύπαρξη ενός σοσιαλιστικού φορέα, ανεξάρτητου και πολυτασικού· δεν του προσδίδουν όμως τον καθοδηγητικό ρόλο και την πατερναλιστική σχέση με το εργατικό κίνημα, που του επιφυλάσσουν οι άλλοι σοσιαλιστές. Η σύγκρουση δε θα αργήσει να έρθει ανάμεσα στις δύο αυτές τάσεις.

Το Μάρτιο του 1920, στην Αθήνα, ο Σπέρας συμμετέχει

---

* Βλ. Γ. ΚΟΡΔΑΤΟΣ: *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*, Εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα 1972, σελ. 307.

ως ειδικός γραμματέας στη συνδιάσκεψη των μεταλλωρύχων και ανθρακωρύχων, η οποία σκοπό είχε την ίδρυση ομοσπονδίας.

ΣΤΟ Β΄ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΟΥ ΣΕΚΕ (ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1920)

Θα διαγραφούν με την κατηγορία του «αντικομματικού» ο Σπέρας και ο Φανουράκης. Στο *Ριζοσπάστη* της εποχής αναφέρεται η προσπάθεια διαγραφής του Σπέρα και από τη ΓΣΕΕ. Κάτι τέτοιο όμως στάθηκε αδύνατο λόγω της μεγάλης επιρροής που είχε στην εργατιά της Αθήνας και στους εκλεγμένους αντιπροσώπους της.

Στις 17 Μαΐου 1920 δημοσιεύεται στην εφημερίδα της Κομμουνιστικής Οργάνωσης Αθηνών *Κόκκινη Σημαία*, στην οποία αρθρογραφούσε, η είδηση της σύλληψής του. Όπως αναφέρεται: «...*για μας είναι τιμή διότι ο σύντροφός μας φυλακίζεται για την εργατική του ιδεολογία*...»

ΣΤΟ Β΄ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ ΓΣΕΕ (30 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ-3 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1920)

Στο Β΄ Συνέδριο της ΓΣΕΕ ο Σπέρας, γραμματέας του σωματείου των τσιγαράδων της Αθήνας,* και οι αναρχοσυνδικαλιστές θα εμφανιστούν ισχυροποιημένοι με το ένα τρίτο (1/3) των αντιπροσώπων. Πριν ακόμα αρχίσουν οι εργασίες

---

* Σε δημοσιευμένη ανακοίνωση του Σωματείου Σιγαράδων-Καπνεργατών Αθηνών-Πειραιώς υπογράφει ο Σπέρας ως γραμματέας, Εφημερίδα *Ριζοσπάστης*, 12.10.1920.

του συνεδρίου, ο Σπέρας θα προτείνει την αποχώρηση της ΓΣΕΕ από την Σοσιαλδημοκρατική Συνδικαλιστική Διεθνή του Άμστερνταμ και την ένταξή της στην Γ' Διεθνή. Οι αντιδράσεις σ' αυτήν την πρόταση θα έρθουν από τα μέλη του ΣΕΚΕ. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι την περίοδο αυτή, όλες οι μεγάλες εργατικές αναρχοσυνδικαλιστικές ομοσπονδίες συμμετέχουν ενεργά στις διαδικασίες ίδρυσης της Γ' Διεθνούς.

Κεντρικό θέμα του συνεδρίου είναι η συνεργασία και η σχέση της ΓΣΕΕ με το ΣΕΚΕ. Ο Σπέρας και τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας θα διακηρύξουν την ανεξαρτησία της Συνομοσπονδίας, ενώ οι κομματικοί θα επιμείνουν στη συνεργασία. Στην ψηφοφορία που θα διεξαχθεί θα επικρατήσει η τελευταία άποψη με 157-54. Δεύτερο θέμα θα είναι η ισοτιμία ή όχι του ΣΕΚΕ με τη ΓΣΕΕ. Η ομάδα μέσω του Φανουράκη θα προτείνει ισάριθμους αντιπροσώπους από τα δύο σχήματα και ίδιο δικαίωμα λόγου επί των πολιτικών ζητημάτων. Οι κομματικοί θα υποστηρίξουν τον καθοδηγητικό ρόλο του κόμματος και στην ψηφοφορία που θα διεξαχθεί θα επιβεβαιώσουν την κυριαρχία τους με 107-40. Μάλιστα, όταν ο Ν. Δημητράτος στην ομιλία του θα αποδώσει στο ΣΕΚΕ τον πολιτικό-καθοδηγητικό ρόλο και στη ΓΣΕΕ την ευθύνη του επαγγελματικού κινήματος, ο Σπέρας θα αντιδράσει έντονα, διαβάζοντας σχετική εγκύκλιο της Γ' Διεθνούς, υποστηρίζοντας τον ενιαίο και μαζικό χαρακτήρα της Συνομοσπονδίας και καταγγέλλοντας τους «διαιρούντες» την εργατική τάξη.

Στις ομιλίες του θα στηρίξει την αμεσοδημοκρατική λειτουργία των σωματείων, με κυρίαρχο σύνθημα την άμεση

συμμετοχή των εργατών στη λήψη των αποφάσεων μέσα από τις συνελεύσεις βάσης των σωματείων, σε αντίθεση με την ηγετική ομάδα του ΣΕΚΕ, η οποία θεωρεί ότι το δικαίωμα αυτό ανήκει μόνο στους βιομηχανικούς εργάτες.

Σημαντική ήταν η συμβολή της ομάδας στην αναθεώρηση κάποιων καταστατικών άρθρων της ΓΣΕΕ. Θα προτείνουν την αποκέντρωση στη διαδικασία της λήψης των αποφάσεων από τις ομοσπονδίες στα εργατικά κέντρα. Ο Σπέρας θα υποστηρίξει την οργάνωση των εργατών όχι κατά ειδικότητα, αλλά σε ενιαίο σωματείο στους χώρους παραγωγής, μια αρχή που διακηρύττουν μέχρι σήμερα οι αναρχοσυνδικαλιστικές οργανώσεις.

Η ΟΜΑΔΑ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ «ΝΕΑ ΖΩΗ» (1921)

Παρά τη διαγραφή του από τους γιακωβίνους του ΣΕΚΕ, ο Σπέρας θα διατηρήσει την επιρροή του στις εργατικές μάζες, θα εκλεγεί γραμματέας της δυναμικής Ομοσπονδίας Σιγαροποιών, και θα συμπαρασύρει πολλά μέλη του ΣΕΚΕ σε αποχώρηση. Όλοι αυτοί θα δημιουργήσουν μια συμπαγή ομάδα που το Μάρτη του 1921 θα εκδώσει την δεκαπενθήμερη κομμουνιστική εφημερίδα *Νέα Ζωή*.

Η ομάδα θα αποκτήσει σημαντική επιρροή στην εργατική τάξη των Αθηνών και ο Σπέρας με τον Φανουράκη θα βρεθούν για αρκετό διάστημα στη διοίκηση του ΕΚΑ.* Θα

* Βλ. Θ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ: *Η Άλλη Όψη του Εργατικού Κινήματος* (1918-1930), Αυτοέκδοση, Αθήνα 1983.

συνεργαστούν με τις υπόλοιπες τριτοδιεθνιστικές οργανώσεις που έχουν γεννηθεί από την αποχώρηση της άκρας αριστεράς από το ΣΕΚΕ, όπως είναι η ομάδα Κομμουνισμός και η Ανεξάρτητη Κομμουνιστική Νεολαία, εκφραστές και οι δύο των ιδεών του ρώσικου μπολσεβικισμού.

Το Νοέμβριο του 1921, μετά την απεργία της Ομοσπονδίας Ηλεκτροκινήσεως, θα συλληφθεί και θα φυλακιστεί στις φυλακές Συγγρού.*

ΤΟ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ (1922)

Το χειμώνα του 1922 η ομάδα της εφημερίδας *Νέα Ζωή* θα ιδρύσει το Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα. Ανάλογες κινήσεις από συνδικαλιστές θα γίνουν λίγα χρόνια αργότερα και στον ευρωπαϊκό χώρο.** Οι εργάτες θα αποτελέσουν την πλειοψηφία του νέου κόμματος και οι ομαδικές προσχωρήσεις*** από πολλά μέρη της Ελλάδας θα καταχωρηθούν στην εφημερίδα *Εργατική*. Ο εργατικός χαρακτήρας και η απομάκρυνση από τις τριτοδιεθνιστικές επιλογές θα καταγραφούν στη βασική τους θέση ότι: «Οι εργάτες μέσα από την ενιαία τους συνομοσπονδία και πέρα από τις πολιτικές τους διαφορές μπορούν να προωθήσουν την υπόθεσή τους».

---

* Βλ. Εφημερίδα *Βήμα της Κυριακής*, 19.11.1978, τη σχετική φωτογραφία. Αναδημοσιεύεται στη σελ. 93 του παρόντος.

** Ο Άνχελ Πεστάνια, ο οποίος ήταν από τα ηγετικά στελέχη της ισπανικής αναρχοσυνδικαλιστικής CNT (Εθνική Συνομοσπονδία Εργασίας), το 1930 θα ιδρύσει το Συνδικαλιστικό Κόμμα.

*** Βλ. Θ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, ό.π.

Η διάλυση του ΑΕΚ θα έρθει το 1925 μέσα στη δικτατορία του Πάγκαλου.

Γ' ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ ΓΣΕΕ (28 ΜΑΡΤΙΟΥ 1926)

Πολλά έχουν γραφτεί από ιστοριογράφους, πανεπιστημιακούς και μη, σχετικά με τη διαγραφή του Σπέρα από το Γ' Πανελλαδικό Συνέδριο της Συνομοσπονδίας, στις 28 Μαρτίου 1926. Σχεδόν όλοι θα επαναλάβουν τη μαρτυρία του Μπεναρόγια, κύριου αντιπάλου του από το πρώτο κιόλας συνέδριο, για τη «δίκαιη» αποπομπή του ως εχθρού της εργατικής τάξης, χωρίς όμως ποτέ να αναφερθούν στην απολογία του Σπέρα.

Η επίθεση εναντίον του Σπέρα ενορχηστρώνεται από την ηγεσία του ΚΚΕ και ξεκινάει τη δεύτερη μέρα του Συνεδρίου από τους Γιακουμάτο, Μαρνιέρο και Ευαγγέλου. Η έντεχνη πλαστογραφία και διαπόμπευση κάθε διαφορετικής άποψης θα αποτελέσει την επίσημη τακτική «ξεκαθαρίσματος λογαριασμών» όλων των ηγετικών ομάδων του Κομμουνιστικού Κόμματος για τα επόμενα εβδομήντα χρόνια. Ο Σπέρας θα καταγγείλει ότι το κόμμα έχει εξαπολύσει πόλεμο εναντίον του, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να βρει εργασία, διότι αντιτάχθηκε στη συμμετοχή της ΓΣΕΕ στην Κόκκινη Διεθνή.*

---

* Στο Συνέδριο της Μόσχας, το καλοκαίρι του 1920, οι επαναστατικές (ελευθεριακές) συνδικαλιστικές οργανώσεις θα αποχωρήσουν καταγγέλλοντας τη μονοκρατορία των μπολσεβίκων και θα ιδρύσουν το 1922 στο Βερολίνο την ΑΙΤ (Διεθνής Ένωση Εργαζομένων).

Δηλώνει αντιμιλιταριστής και αποκρούει την κατηγορία ότι υπήρξε «όργανο του κράτους». Καταγγέλλει τον Ευαγγέλου ότι παζάρευε τη θέση του Γ.Γ. της ΓΣΕΕ από τον Συνασπισμό των Εργατικών Τάξεων αντί του ποσού των πενήντα χιλιάδων δραχμών διαμέσου του δημοσιογράφου Β[illegible]ρου. Το απόγευμα της τέταρτης μέρας του συνεδρίου, Τρίτη 30 Μαρτίου, μετά από πρόταση του Τζίμα, ο Σπέρας διαγράφεται παρά τις διαμαρτυρίες που εξέφρασαν διάφοροι αντιπρόσωποι του συνεδρίου.*

Η ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ (14 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1943)

Δε διαθέτουμε πολλές πληροφορίες για τη μετά τη διαγραφή περίοδο της ζωής του Σπέρα. Γνωρίζουμε ωστόσο ότι από το 1930 εργάζεται στα εκδοτήρια εισιτηρίων των τρένων. Για ένα διάστημα διέμενε στην Κολοκυνθού. Αργότερα μετακόμισε στο Μεταξουργείο, στην οδό Κολωνού 68, στο ισόγειο μιας παλιάς διώροφης κατοικίας, το οποίο είχε ένα δωμάτιο, χολ και κουζίνα. Το 1931 θα παντρευτεί τη Μαρίνα Σταματάκη με την οποία θα αποκτήσει άλλη μία κόρη, την Αρτεμησία-Νεφέλη.

Η συμμετοχή του στο κίνημα των σιδηροδρομικών και στις μεγάλες απεργίες που έκαναν θεωρείται βέβαιη, όπως επίσης και η σύγκρουση που είχε με την ηγετική συνδικαλιστική ομάδα του σωματείου (Δ. Στρατής).

---

* Βλ. Εφημερίδα *Το Βήμα των Εργατών*, 4 Απριλίου 1926, ΕΛΙΑ.

Ο Σπέρας θα γράψει και μια «Ιστορία του Εργατικού Κινήματος», η οποία δυστυχώς θα κλαπεί το 1957 από επώνυμο αστέρα της «κεντροαριστεράς» και του εργατοπατερισμού των σιδηροδρομικών.

Σε όλη τη διάρκεια της ζωής του θα φυλακιστεί και θα εκτοπιστεί 109 φορές. Η τελευταία φορά θα είναι στις φυλακές της Σκοπέλου από το μεταξικό καθεστώς, απ' όπου θα αποφυλακιστεί, σχεδόν ημιθανής, λίγο μετά την κήρυξη του ελληνοϊταλικού πολέμου. Τη ζωή του οφείλει στην περίθαλψη που αφιλοκερδώς του δόθηκε από Σεριφιώτη γιατρό. Την περίοδο της κατοχής ζει με την οικογένειά του στο Μεταξουργείο.

Στις 14 Σεπτεμβρίου 1943, θα τον καλέσει σε συνάντηση ο καπετάν-Ορέστης (ψευδώνυμο του Χρ. Μούντριχα) στη Μάντρα Αττικής. Γνωρίζοντας το τέλος του, θα αποχαιρετήσει την οικογένειά του και θα πάει στη συνάντηση. Θα αποκεφαλιστεί και θα πεταχτεί στην περιοχή της Δυτικής Αττικής, άγνωστο μέχρι σήμερα πού ακριβώς...

Ο Στίνας στις *Αναμνήσεις* του θα γράψει ότι σε έγγραφα της ΟΠΛΑ* με προγραφές εργατικών στελεχών, αντιπολιτευόμενων στο ΚΚΕ** από τα αριστερά, υπήρχε και το όνομα του Σπέρα.

Ο Κωνσταντίνος Σπέρας υπήρξε από τους πρωτεργάτες του εργατικού συνδικαλιστικού κινήματος. Πέρασε τα πε-

---

* ΟΠΛΑ: Οργάνωση Προστασίας Λαϊκού Αγώνα.

** Ο *Ριζοσπάστης* στις 28 Οκτωβρίου 1943 θα θριαμβολογήσει: «...πιάσαμε το κάθαρμα τον Σπέρα...», Αρχείο Τσουδερού, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη.

ρισσότερα χρόνια της ζωής του στη φυλακή και στην εξορία. Αγωνίστηκε με όλες του τις δυνάμεις για τη χειραφέτηση της εργατικής τάξης, για ένα αυτόνομο συνδικαλιστικό κίνημα, για μια κοινωνία χωρίς δούλους και αφεντικά. Εκπροσώπησε τον επαναστατικό συνδικαλισμό και γι' αυτό πολεμήθηκε, κατασυκοφαντήθηκε, διαστρεβλώθηκε το έργο του και η δράση του και δολοφονήθηκε, όπως και δεκάδες άλλοι αγωνιστές, στο όνομα της μιας και μόνης, «ορθόδοξης» άποψης για τον σοσιαλισμό.

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΑΥΤΟ ΓΡΑΦΤΗΚΕ ΣΤΙΣ ΦΥΛΑΚΕΣ ΤΖΙΒΑ-ρα της Σύρου το Νοέμβριο του 1916 από τον Κωνσταντίνο Σπέρα, πρόεδρο του Σωματείου Μεταλλωρύχων Σερίφου. Εκδόθηκε το Φεβρουάριο του 1919 στην Αθήνα, από το τυπογραφείο του Δημήτρη Τρεμπέλα και εξιστορεί τα δραματικά γεγονότα της αιματηρής απεργίας των μεταλλωρύχων της Σερίφου στις 21 Αυγούστου του 1916.

Χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο Α΄ Μέρος περιγράφει το αυταρχικό «κράτος» που είχε δημιουργήσει στο νησί ο Γερμανός επιχειρηματίας Γ. Γρώμμαν, την εξάρτηση που είχε από αυτόν η τοπική πολιτική εξουσία και την προστασία που του παρείχε η πολιτική εξουσία του ελληνικού κράτους. Κανένας νόμος δεν υπήρχε, παρά μόνο αυτός των μπράβων και των μαγκουροφόρων της «Εταιρείας». Οι εργάτες, δουλοπάροικοι του Μεσαίωνα, θα ιδρύσουν σωματείο και θα ξεκινήσουν απεργία διεκδικώντας οκτάωρη εργασία, αύξηση ημερομισθίων και ασφαλείς συνθήκες δουλειάς.

Το Β΄ Μέρος αρχίζει με την άφιξη του αστυνομικού αγήματος και στη συνέχεια αφηγείται με κάθε λεπτομέρεια τα αιματηρά επεισόδια. Μας παραδίδει λεπτομερώς όλα

τα γεγονότα εξηγώντας τα επαρκώς και σχολιάζει τις συμπεριφορές των πρωταγωνιστών. Η αφήγηση σταματάει με την επικράτηση των απεργών και στην τελευταία σελίδα μας ενημερώνει ότι: «Εις άλλο φυλλάδιον θέλω εκθέσει τα μετέπειτα γεγονότα». Δυστυχώς μέχρι σήμερα δεν γνωρίζουμε αν το έγραψε.

Ό,τι γνωρίζουμε για τη συνέχεια είναι από αφηγήσεις Σεριφιωτών. Το ελληνικό κράτος, υπακούοντας στις επιταγές των εργοδοτών, θα θεωρήσει την απεργία κίνημα και θα στείλει στρατό. Στις συμπλοκές που θα ακολουθήσουν οι Σεριφιώτες θα ενωθούν με τους απεργούς και θα καταργήσουν κάθε μορφή εξουσίας στο νησί. Για δεκαπέντε ημέρες όλα ρυθμίζονται από τις εκλεγμένες επιτροπές. Η κυβέρνηση θα στείλει στρατό και θα καταπνίξει το πρώτο ελληνικό «σοβιέτ». Οι «υπεύθυνοι» θα φυλακιστούν και θα δικαστούν στη Σύρο. Οι μεταλλωρύχοι θα κερδίσουν το οκτάωρο, θα ακολουθήσουν όμως την τύχη των υπόλοιπων εργαζομένων, διατηρώντας ζωντανή στη μνήμη τους την εξέγερση και τις δεκαπέντε μέρες ελευθερίας· τις μοναδικές...

Λεονάρδος Κόττης
Πάρος, Ιούλιος 2000

ΜΕΡΟΣ Α΄

Περὶ τὰ μέσα Ἰουνίου 1916 ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀποστράτευσιν* ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἐξ ἐργατῶν τῶν ἐν Σερίφῳ** μεταλλειοεργατῶν ἐλθοῦσα ἐν Ἀθήναις μοὶ ἀνέθεσε κατ' ἀπόφα-

---

* Στις 21 Ιουνίου 1916 (8 Ιουνίου σύμφωνα με το παλιό ημερολόγιο) δημοσιεύτηκε στις μεσημβρινές εφημερίδες διακοίνωση των πρέσβεων των δυνάμεων της Αντάντ (Γαλλία, Αγγλία, Ρωσία) η οποία είχε επιδοθεί στο υπουργείο Εξωτερικών. Με την ιδιότητα της «προστάτιδος δύναμης» και στηριζόμενες στις συνθήκες του 1827-1830, ζήτησαν από την βασιλική κυβέρνηση Σκουλούδη: 1) την ολοσχερή αποστράτευση του ελληνικού στρατού, 2) την αντικατάσταση της κυβέρνησης, 3) τη διάλυση της Βουλής και τη διενέργεια εκλογών και 4) την απόλυση των αστυνομικών που υπάκουσαν σε ξένες δυνάμεις. Οι όροι έγιναν δεκτοί και από τον βασιλέα Κωνσταντίνο και από τον Βενιζέλο.

** Η Σέριφος, νησί των βορειοδυτικών Κυκλάδων, βρίσκεται ανάμεσα στην Κύθνο και τη Σίφνο. Το όνομά της προέρχεται από τη λέξη «στέρφος», δηλαδή στέριφος, άγονος, λόγω του βραχώδους εδάφους.

σιν πάντων τῶν εἰς τὰ μεταλλεῖα Σερίφου* ἐργαζομένων ἐργατῶν νὰ προβῶ εἰς τὴν ὀργάνωσίν των εἰς ἐπαγγελματικὸν σωματεῖον.

Ἀποδεχθεὶς τὴν πρότασιν ταύτην τῶν ἐργατῶν ἀνεχώρησα ἀμέσως μετὰ τῆς ἐπιτροπῆς καὶ ἔφθασα εἰς τὴν νῆσον Σέριφον, ὅπου εὐθὺς ἀμέσως προέβην εἰς τὰς προκαταρκτικὰς ἐργασίας.

Προτοῦ εἰσέλθω εἰς τὰ γεγονότα τῆς ἀπεργίας ἀνάγκη νὰ σᾶς παρουσιάσω τοὺς Γρῶμμαν, πατέρα καὶ υἱόν,** ἰδιοκτήτας τῶν μεταλλευτικῶν ἐργασιῶν τῆς Σερίφου.

---

* Από τα αρχαία χρόνια ήταν γνωστή η μεταλλευτική εκμετάλλευση της Σερίφου. Το ελληνικό κράτος το 1869 δίνει την πρώτη άδεια εκμετάλλευσης στην «Ελληνική Μεταλλευτική Εταιρεία» για σίδηρο. Το 1870 ο Αρ. Μπαλάνος παίρνει άδεια να εξορύξει θειούχο χαλκό. Το 1871 ο Χ. Φιλαδελφέας παίρνει άδεια επίσης για χαλκό και ο Κ. Δουρούτης για ένθειο αργυρούχο μόλυβδο. Το 1886 δίνεται άδεια στην εταιρεία «Σέριφος» για μόλυβδο, ψευδάργυρο και σίδηρο. Αυτή συγχωνεύτηκε με τη γαλλική μεταλλευτική εταιρεία του Λαυρίου και δημιούργησε την «Εταιρεία Μεταλλείων Σερίφου και Σπηλιαζέζα Λαύριον Α.Ε.». Βλ. Ν. ΣΚΟΝΗΣ (επιμέλεια): *Η Αιματηρή Απεργία των Μεταλλωρύχων της Σερίφου*, Έκδοση Ομοσπονδίας Μεταλλωρύχων Ελλάδας, Αθήνα 1990.

** Στα 1885 φτάνει στη Σέριφο ο Γερμανός μεταλλειολόγος Αιμίλιος Γρώμμαν, ο οποίος υπογράφει σύμβαση με τη γαλλική μεταλλευτική εταιρεία «Σέριφος-Σπηλιαζέζα». Στα εικοσιένα χρόνια που ήταν πρόεδρος της εταιρείας θα εξορυχθούν 2.800.000 τόνοι μεταλλεύματος, οι οποίοι θα επιφέρουν τεράστια κέρδη

Ἀπὸ τεσσαράκοντα καὶ πλέον ἔτη καὶ μετὰ τὰς δοκιμαστικὰς ἐργασίας πρὸς ἀνεύρεσιν μεταλλείου ὁ τυχοδιώκτης Γερμανὸς ὀρυκτολόγος Αἰμίλιος Γρώμμαν ἐγκατεστάθη εἰς Σέριφον, καὶ εἰς μικράν τινα κατοικίαν Σεριφίου ἀγρότου, ὅπου τῇ βοηθείᾳ ὀλίγων ἐργατῶν ἤρχισε τὴν ἐξόρυξιν τοῦ πρώτου μεταλλεύματος, μὲ τὰ ἀθλιώτερα ἐργαλεῖα μὴ δυνάμενος νὰ χρησιμοποιήσῃ τελειότερα μέσα, ὢν πτωχότατος καὶ ρακένδυτος, οὐδεὶς δὲ κεφαλαιοῦχος ἀνελάμβανε νὰ χορηγήσῃ εἰς αὐτὸν χρήματα, πρὸς ἀγορὰν ἐργαλείων καὶ λοιπῶν χρειωδῶν, πρὸς εὐκολωτέραν ἐξόρυξιν τοῦ μεταλλεύματος.

Ἀλλ' οὗτος δὲν ἀπεγοητεύθη!

Ἀντιληφθεὶς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἀγαθότητα καὶ τὸ φιλόξενον τῶν κατοίκων, ἐξεμεταλλεύθη τὰς ἀρετὰς ταύτας τῶν κατοίκων πρὸς ὄφελος τῆς ἐπιχειρήσεώς του.

Πολλάκις τὸν συνέδραμον οἱ ἀγαθοὶ νησιῶται εἰς τὴν ἐπιχείρησίν του ταύτην, πλείστας δὲ ὅσας ἀποδείξεις ἔχωμεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

Παρεξηγήσας ἐκ προθέσεως τὴν φιλοξενίαν, ὁ ἀχάριστος οὗτος ἄνθρωπος μετέτρεψεν ταύτην εἰς προνόμιον, καταπατῶν τὰ κτήματα τῶν δυστυχῶν κατοίκων, ἔχων συνεπικούρους του καὶ τὴν τότε φαυλοκρατικὴν διοίκησιν.

στους Γρώμμαν, χωρίς όμως να βελτιώσουν στο ελάχιστο τις συνθήκες ζωής των βασανισμένων Σεριφιωτών. Το 1906 πεθαίνει και αναλαμβάνει ο γιος του Γεώργιος. Βλ. Ν. ΣΚΟΝΗΣ, ό.π.

Πλείστας ὅσας ἀδικίας δύναμαι νὰ περιγράψω διαπραχθεῖσας εἰς βάρος τῶν ἀγαθῶν κατοίκων τῆς νήσου. Πολλοὶ τούτων προσέφερον τὰ κτήματά των εἰς αὐτὸν διὰ νὰ ἐνεργήσῃ εἰς αὐτὰ ἐξορύξεις, λυπούμενοι ὡς ἔλεγον τὸν ξένον τοῦτον ἄνθρωπον, διὰ νὰ βγάζῃ τὸ ψωμί του ὡς ὑπέθετον, παντοιοτρόπως βοηθοῦντες αὐτόν.

Πολλάκις οἱ ἴδιοι οἱ ἰδιοκτῆται ἠργάζοντο εἰς τὰ μεταλλευτικὰ ταῦτα ἔργα ἐντὸς τῶν ἰδίων αὐτῶν κτημάτων χωρὶς νὰ λαμβάνουν τὸ μέρισμα* τὸ ὁποῖον δυνάμει τοῦ νόμου ἐδικαιοῦντο, τοὺς ἔδιδε δὲ ἕνα ἡμερομίσθιον ἐξευτελιστικὸν καὶ ἐκεῖνο κατ' ὄνομα. Φαντασθεῖτε ὅτι πολλάκις ἠργάσθησαν ἐπὶ 10-12 μῆνας συνεχῶς χωρὶς νὰ λάβωσι τὰ γελοῖα αὐτὰ ἡμερομίσθια...

Ἐὰν ποτὲ τοὺς ἐκάλει νὰ τοὺς πληρώσῃ μετήρχετο διάφορα τεχνάσματα ὅπως καὶ πάλιν τὰ ἐργατικὰ αὐτὰ χρήματα περιέλθουν εἰς χεῖρας του. Ἰδοὺ ἓν ἀπὸ τὰ τεχνάσματα. Εἰσήρχετο εἰς τὸ γραφεῖον ὁ ἐργάτης διὰ νὰ πληρωθῇ τὰ ἡμερομίσθιά του. Ὁ ἐπιστάτης, πιστὸς κύων τοῦ ἀφέντη, ἐπερίμενε τὸν ἐργάτην εἰς τὴν ἔξοδον καὶ μὲ κλάψες παρακαλοῦσε τὸν ἐργάτην ἐκεῖνον νὰ τοῦ δώσῃ πίσω τὰ χρήματα ποὺ ἔλαβε γιὰ νὰ πληρώσῃ καὶ τοὺς ἄλλους μὴ τυχὸν καὶ δὲν φθάσουν τὰ χρήματα καὶ ἐκτεθῇ ὁ ἀφέντης.

---

* Από την πρώτη κιόλας παραχώρηση άδειας εκμετάλλευσης, οι εταιρείες είχαν την υποχρέωση να καταβάλλουν στους ιδιοκτήτες τών κτημάτων 5% μέρισμα.

Κατ' αὐτὸν τὸν λωποδυτικὸν τρόπον ἐπληρώνοντο πάντες οἱ ἐργάται, ἀλλὰ ἀντὶ χρημάτων ἐλάμβανον ἀποδείξεις αἱ ὁποῖαι οὐδέποτε ἐξωφλήθησαν.

'Ιδοὺ τί ἦτο ὁ Γρῶμμαν πατήρ, ὅταν τὸ πρῶτον ἤρχισε τὰς ἐν Σερίφῳ μεταλλευτικὰς ἐργασίας. Πολλά, πάρα πολλὰ ἄτιμα μέσα μετῆλθε ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ὅπως καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν κεφαλαιούχων, πολλὰ τέτοια παραδείγματα λωποδυσίας δύναμαι νὰ ἐπαριθμήσω, ἀλλ' ὁ σκοπός μου εἶνε νὰ περιγράψω τὰ τελευταῖα γεγονότα, τὰς αἱματηρὰς δηλαδὴ σκηνὰς τῆς ἀπεργίας.

'Αντάξιος τοῦ πατρὸς εἶνε ὁ υἱὸς Γρῶμμαν. 'Αναλαβὼν οὗτος, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν ὑπερέβη τὸν πατέρα του εἰς ἀτιμίας, εἰς καταπιέσεις τῶν ἐργατῶν, ἔχων βοηθοὺς τοὺς διαφόρους σατραπίσκους κομματάρχας τῆς φαυλοκρατίας (τῆς τότε), καὶ ὑποβοηθούντων τῶν κατὰ καιροὺς περιοδευόντων ἐπιθεωρητῶν κ.λ. παρασίτων τῶν ἑκάστοτε Κυβερνώντων, ἐγένετο κύριος τῆς νήσου, φεουδάρχης τοῦ Μεσαιῶνος.

'Εὰν κανεὶς ἀπὸ τοὺς δυστυχεῖς εἵλωτας τῶν μεταλλείων τούτων παρεπονεῖτο διὰ τὰς ἀδικίας τοῦ σκληροῦ τούτου τυράννου, ἐπαύετο, ἐξυλοκοπεῖτο ἀγρίως καὶ ἀπελαύνετο ἐκ τῆς νήσου ὡς ἐπικίνδυνος εἰς τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν. Διότι ἅπασαι αἱ ἐπίσημοι ἀρχαὶ ἑκουσίως ἢ ἀκουσίως ἐδέχοντο δουλοπρεπῶς τὰς παραγγελίας τοῦ Γρῶμμαν ὡς διαταγὰς καὶ τὰς ἐξετέλουν πιστῶς καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξετάσεως...

Τίς ἠδύνατο νὰ ἀντιτείνῃ εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Κυρίου, ὡς τὸν ὀνόμαζον, καταργήσαντες τὸ οἰκογενειακόν του ὄνομα οἱ διάφοροι αὐλοκόλακες ὑπάλληλοι τῶν γραφείων του;

Εἰς τὰς βουλευτικὰς καὶ δημοτικὰς ἐκλογὰς πάντες οἱ ἀντίπαλοι συνδυασμοὶ ἔτρεχαν τίς πρῶτος νὰ πέσῃ εἰς τοὺς πόδας τοῦ κυρίου καὶ νὰ προσφέρῃ φόρον ὑποταγῆς καὶ νὰ ἐκλιπαρήσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ μεγάλου αὐθέντου. Αἱ πολιτικαὶ ἐλευθερίαι, ἃς τὸ συνταγματικὸν ἡμῶν πολίτευμα μᾶς παρέχει, ἦσαν ἄγνωστοι εἰς τὴν Σέριφον. Οὐδεὶς Σερίφιος ἐργάτης εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ψηφίσῃ ἄλλον ἐκτὸς τοῦ ὑπὸ τοῦ μεγάλου αὐθέντου ὑποδειχθησομένου...

Τὴν παραμονὴν τῶν ἐκλογῶν ἔπαυον αἱ ἐργασίαι καὶ οἱ διάφοροι μπράβοι μαγκουροφόροι καὶ λοιποὶ ἀργόμισθοι συνήθροιζον τοὺς ἐργάτας καὶ ὑπεδείκνυον τὸν ἐκλεκτὸν τῆς βουλευτικῆς ἐκείνης περιόδου, ὁ ὁποῖος ἐτύγχανε ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Κυρίου.

Ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον ποὺ ἤθελε παρακούσῃ εἰς τὸ οὐκάζιον τοῦτο, ἦτο καταδικασμένος εἰς διαρκῆ ἐξορίαν, οἱ δὲ οἰκεῖοι του ὑφίσταντο τὰ πάνδεινα ἀπὸ τοὺς ἀργομίσθους.

Ἐκ τῶν ὅσων προανέφερα, ἕκαστος δύναται νὰ φαντασθῇ ὑπὸ τίνας συνθῆκας ἠργάζοντο εἰς τὰ ἀνήλια ἐκεῖνα κάτεργα.

Εἶνε ἀποδεδειγμένον ὅτι πολλάκις ἔτυχε νὰ ἐργασθοῦν ἐργάται εἰς τὰς πλέον ἀπομεμακρυσμένας στοὰς

καὶ ὑπὸ τὴν πλέον δηλητηριώδη ἀτμοσφαιρικὴν κατάστασιν καὶ εἴκοσιν ὥρας τὸ εἰκοσιτετράωρον, αὐτὰ δὲν εἶναι ὑπερβολαί, εἶναι ἀλήθειαι ζωνταναί...

Ὁ ἔντιμος οὗτος κύριος δὲν περιωρίζετο μόνον εἰς αὐτά, ἀλλὰ καθημερινῶς ἐφεύρισκε καὶ νέου εἴδους καταθλιπτικὰ μέσα διὰ τοὺς ἐργάτας, καθημερινῶς καὶ νέαι λωποδυτικαὶ μέθοδοι ἐτίθεντο εἰς ἐνέργειαν πρὸς ἀπορρόφησιν καὶ τῆς τελευταίας πεντάρας τοῦ δυστυχοῦς εἵλωτος Σεριφίου ἐργάτου.

Εἶχεν ἱδρύσει ταμεῖον ἀλληλοβοηθείας πρὸς ἀνακούφησιν δῆθεν τοῦ ἐργάτου, ποῦ καὶ πῶς διετίθεντο τὰ χρήματα ταῦτα ἐκ τῆς διοικήσεως θὰ σχηματίσετε ἰδέαν:

Τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τοῦ ταμείου τῆς ληστείας ἀπετελεῖτο ὡς ἑξῆς: Γεώργιος Γρῶμμαν, διαχειριστὴς τῆς ἑταιρείας, Πρόεδρος, Παῦλος Ι. Βάσσος, χημικός, ταμίας τῆς ἑταιρείας, Σύμβουλος, Παναγιώτης Χριστοδούλου, Σύμβουλος, Θεόδωρος Σγουρδαῖος, ἐπιστάτης, Σύμβουλος, Ἰάκωβος Σῖμος, ἀργόμισθος, Σύμβουλος. Ἐν μιᾷ λέξει ὅλοι οἱ ὑπάλληλοι τοῦ Γρῶμμαν ἦσαν καὶ τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τοῦ ταμείου ἀλληλοβοηθείας τῶν ἐργατῶν. Ἐξ αὐτοῦ ἐπληρώνοντο αἱ ἀργομισθίαι, ἐξ αὐτοῦ ἐσπούδαζον τὰ τέκνα τῶν ὑπαλλήλων τοῦ Γρῶμμαν, ἐξ αὐτοῦ ἐπροικίζοντο αἱ θυγατέρες αὐτῶν, ἐξ αὐτοῦ τέλος ἐγένετο πᾶσα σπατάλη πρὸς συντήρησιν τῶν διαφόρων ἀργομίσθων, μαγκουροφόρων, χαφιέδων κ.τ.λ.

Οὐδέποτε οἱ ἐργάται ἔμαθον πρὸς τίνα σκοπὸν εἶχεν

ἱδρυθεῖ τὸ ταμεῖον τοῦτο τῆς ληστείας, τί χρήματα εἰσέπραττε καὶ ποῦ διετίθεντο.

Αὐτὸς ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ πληρώνῃ τὰ 2ο)ο ἐκ τοῦ ἡμερομισθίου του, χωρὶς νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ μανθάνῃ διὰ τίνα σκοπὸν νὰ δίδῃ.

Ὑπεχρεώθησαν νὰ καταβάλλουν μίαν δραχμὴν κατὰ μῆνα πρὸς οἰκοδόμησιν ναοῦ τινός, ἐκ προχείρων δὲ ὑπολογισμῶν ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ποσὸν τῶν 9 χιλιάδων δραχμῶν. Ἀλλὰ οὔτε ὁ ναὸς αὐτὸς ἔγινε οὔτε καὶ οἱ ἐργάται ἔμαθον ποτὲ τί ἀπέγιναν τὰ χρήματα...

Δὲν θὰ ἀπασχολήσω τὸν ἀναγινώσκοντα ἐπὶ πλέον ἀπαριθμίζων τὰς διαφόρους ἀδικίας τῶν Γρῶμμαν, εἶμαι βέβαιος ὅτι ἐκ τῶν ὅσων περιέγραψα πιστεύω νὰ εἶνε ἀρκετὰ νὰ ἐξεγείρουν τὴν ἀγανάκτησιν παντὸς τιμίου καὶ εὐσυνειδήτου ἀνθρώπου...

Τὴν ἀμέσως ἑπομένην Κυριακήν,* ἀφοῦ ἡ ἐκλεγεῖσα ἐπιτροπὴ ἐπεράτωσε τὰς ἐργασίας της, διὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ σωματείου, συνεκάλεσε τοὺς ἐργάτας εἰς Γενικὴν Συνέλευσιν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Δημαρχίας, πρὸς τοὺς ὁποίους ὑπέβαλε τὸ ἐπεξεργασθὲν καταστατικὸν τὸ ὁποῖον καὶ παμψηφεὶ ἀπεδέχθη ἡ συνέλευσις.

---

* Οι 460 μεταλλωρύχοι της Σερίφου την Κυριακή 24 Ιουλίου 1916 συνήλθαν σε γενική συνέλευση και ενέκριναν ομόφωνα το καταστατικό του σωματείου καθώς και την ίδρυση του ταμείου αλληλοβοήθειας. Το καταστατικό αυτό κυκλοφόρησε το 1928 σε έντυπο και είχε τη θέση συνδικαλιστικού βιβλιαρίου. Βλ. Ν. ΣΚΟΝΗΣ, ό.π.

Ἀκολούθως ἡ συνέλευσις ἐξουσιοδότησε τὴν προσωρινὴν ἐπιτροπὴν ὅπως μεταβῇ εἰς τὸν διευθύνοντα τὰς ἐργασίας καὶ ὑποβάλῃ ἐγγράφως τὰ κάτωθι αἰτήματα τῶν ἐργατῶν τὰ ὁποῖα ἐν περιλήψει ἔχουν ὡς ἑξῆς:

Ὑπόμνημα τῶν ἐργατῶν Σερίφου
Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς Ἑταιρείας
«Σέριφος Σπηλιαζέζα»

Κύριε Διευθυντά,

Λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλωμεν ὑμῖν τὰ κάτωθι αἰτήματα ὅπως μεριμνήσετε καὶ ἀποσταλῇ εἰς τοὺς ἁρμοδίους προϊσταμένους σας καὶ δι' οὗ αἰτοῦμεν:

1ον) Ἐξασφάλισιν τῆς ζωῆς τῶν ἐργατῶν ὅλων τῶν διαμερισμάτων, ἡ ὁποία εὑρίσκεται εἰς ἄμεσον καὶ ἀέναον κίνδυνον λόγῳ τῆς κατακρημνίσεως τῶν στηριγμάτων τῶν στοῶν (κολῶνες)...

2ον) Αὔξησιν τῶν ἡμερῶν ἐργασίας ἀπὸ 8 κατὰ μῆνα εἰς 20.

3ον) 8ωρον εἰς τὰς ὑπογείους ἐργασίας καὶ 10ωρον εἰς τὴν ἐπιφάνειαν σύμφωνα μὲ τὸν νόμον περὶ μεταλλευτικῶν ἐργασιῶν, εἰς τὰς μεταλλευτικὰς ἐργασίας, λατομεῖα κ.τ.λ. τῆς 14ης Φεβρουαρίου 1912, καὶ δὴ τὸ 3ον ἄρθρον.

4ον) Νὰ προσληφθοῦν εἰς τὴν ἐργασίαν πάντες οἱ καὶ πρὸ τῆς ἐπιστρατεύσεως ἐργαζόμενοι καὶ ἐγγεγραμμένοι εἰς τὰ μητρῷα τῆς ἐργασίας.

Ἡ προσωρινὴ διοικοῦσα ἐπιτροπὴ

Ἀνάγκη νὰ ἐξηγήσωμεν καὶ τὰς αἰτίας τῶν τοιούτων αἰτημάτων.

Καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον αἴτημα δι' οὗ ἐζήτησαν οἱ ἐργάται τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ζωῆς των εἶνε ἡ ἑξῆς:

Ὁ Διαχειριστὴς τῆς ἑταιρείας, διὰ νὰ καρποῦται κέρδη εὔκολα καὶ ἀνέξοδα, διέταξε τοὺς ἐργολάβους καὶ διαφόρους ἐπικεφαλῆς ὅπως κρημνίζωσι τὰ στηρίγματα τῶν στοῶν, διὰ τῶν ὁποίων στηριγμάτων κρατεῖται ὁλόκληρον τὸ βουνὸ κάτωθεν τοῦ ὁποίου οἱ ἐργάται ἐργάζονται, χωρὶς νὰ λαμβάνουν τὰ ἀπαιτούμενα προφυλακτικὰ μέτρα, ἐπειδὴ ταῦτα εἶνε δαπανηρά, τοιουτοτρόπως δὲ ἡ ζωὴ τῶν ἐργατῶν εἶνε ἐκτεθειμένη εἰς διαρκῆ κίνδυνον.

Διὰ τὴν ἀποκοπὴν τῶν στηριγμάτων τούτων ὁ νόμος περὶ ὑγιεινῆς καὶ ἀσφαλείας κ.τ.λ. προβλέπει, ἐπίσης δὲ δίδει καὶ τὰς ὁδηγίας τίνι τρόπῳ θ' ἀποκόπτωνται.

Ἀλλ' ὡς σᾶς εἶπον καὶ ἀνωτέρω, ἐπειδὴ διὰ νὰ λάβωσι τὰ περὶ ὧν πρόκειται μέτρα ἀπαιτοῦνται ἔξοδα καὶ τὰ ὁποῖα οὐδέποτε δαπανοῦν οἱ ἐπιχειρηματίαι, ἂν δὲν ὑπάρχῃ ἔλεγχος ἐκ μέρους τοῦ Κράτους, οἱ δυστυχεῖς ἐργάται τῶν μεταλλείων εἶνε ὑποχρεωμένοι νὰ εὑρίσκονται ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τοῦ θανάτου.*

Ἄλλως τε ποῖος θὰ μεριμνήσῃ διὰ τοὺς δυστυχεῖς

---

* Ανάμεσα στα έτη 1914-1916 εξήντα εργάτες έχασαν τη ζωή τους από ατυχήματα στο χώρο των μεταλλείων ενώ δεκάδες άλλοι τραυματίστηκαν ή έμειναν ανάπηροι.

τούτους ἐργάτας, ὁ Διευθυντής; Ἀλλὰ τότε δὲν θὰ εἶνε Διευθυντής, ἡ ἑταιρεία θὰ τὸν παύσῃ. Διότι ἂν αὐτὸς προστατεύσῃ τοὺς ἐργάτας, θὰ βλάψῃ τὴν ἑταιρείαν διότι θὰ μειωθοῦν τὰ ὑπέρογκα κέρδη της. Οἱ Ἐπιθεωρηταὶ τῶν μεταλλείων; Ἀλλὰ καὶ αὐτοί, παραδόξως, ἐνδιαφέρονται περισσότερον ὑπὲρ τῆς αὐξήσεως τῶν κερδῶν τῶν Ἑταιρειῶν... μήπως εἶναι καὶ αὐτοὶ μέτοχοι εἰς τὰς διαφόρους Ἑταιρείας;... ἐγὼ τὸ πιστεύω.

Γιὰ τὰ ἀστυνομικὰ ὄργανα οὔτε λόγος νὰ γίνεται... διότι οἱ ἀγαθοὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι ποὺ λέγονται ἀστυνομικοὶ Σταθμάρχαι, ἄνθρωποι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀναλφάβητοι, ἀδαεῖς τῶν προστατευτικῶν νόμων, ἢ καὶ ἐὰν κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς τολμήσῃ νὰ ἐπέμβῃ εἰς τοιούτου εἴδους ζητήματα, ὁ «ἡμέτερος» βουλευτὴς ἐφρόντισε ἀμέσως νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν «ἐπιχείρησιν» ἀπὸ τὸν «ὀχληρόν»...

Ὅσον ἀφορᾶ τὸ 2ον ἄρθρον τοῦ ὑπομνήματος περὶ αὐξήσεως τῶν ἡμερῶν τῆς ἐργασίας καὶ τὸ 4ον περὶ προσλήψεως τῶν ἐφέδρων εἰς τὴν ἐργασίαν, ἦσαν οὐσιώδη διὰ τοὺς ἐργάτας τούτους, διότι, ἐλλαττώσας τὰς ἐργασίμους ἡμέρας καὶ μὴ προσλαμβάνων τοὺς ἀποστρατευθέντας εἰς τὴν ἐργασίαν, ἠπείλει τοὺς μὲν διὰ τῶν δὲ καὶ ἐξηνάγκαζε τούτους εἰς ὑπογραφὴν διαφόρων ψηφισμάτων προερχομένων δῆθεν ἐκ τῶν ἐργατῶν καὶ ζητούντων δι' αὐτοὺς διαφόρους παρὰ τῆς Κυβερνήσεως προνομίας, ἐξ ὀνόματος τῶν ἐργατῶν, πράγματι δὲ δι' ἴδιόν του λογαριασμόν.

Αὐτὰ ἦσαν περίπου τὰ αἰτήματα ἅτινα ὑπεβλήθησαν

διὰ τοῦ ὑπομνήματος εἰς τὸν διευθύνοντα τὴν ἐργασίαν, καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀνεμένομεν ἀπάντησιν.

'Αλλ' ἀντὶ ἀπαντήσεως, ὁ Διευθυντὴς τῆς Ἑταιρείας ἐθεώρησε καλὸν νὰ διακόψῃ τὰς ἐργασίας ἵνα διὰ τῆς πείνης ἐξαναγκάσῃ τοὺς ἐργάτας νὰ ὑποκύψουν...

Οἱ διάφοροι τρόφιμοι τῶν γραφείων ἀνέλαβον τότε ἐργασίαν, τὴν πρώτην ἴσως ἐργασίαν εἰς τὴν ὁποίαν ἠσχολήθησαν.

Διέτρεξαν τὰ χωρία τῆς νήσου καὶ διέδιδον ὅτι πρέπει νὰ μὴν ἔχουν οἱ ἐργάται καμμίαν ἀξίωσιν διότι ὁ κ. Διευθυντὴς θὰ θυμώσῃ καὶ θὰ διακόψῃ τὰς ἐργασίας μέχρι λήξεως τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου... ὅσοι δὲ ἐκ τῶν ἐργατῶν ἀποδοκιμάζουν ἐκείνους ποὺ ἔστειλαν τὸ Ὑπόμνημα εἰς τὸν κ. Διευθυντὴν νὰ ὑπογράψουν εἰς τὸν ἐπὶ τούτῳ κατάλογον καὶ ἀμέσως θὰ λαμβάνουν ἕνα σάκκον ἀλεύρου, 25 δραχμὰς καὶ θὰ ἔχουν ἐξασφαλισθῆ εἰς τὴν ἐργασίαν χωρὶς νὰ παύονται ποτέ...

'Αλλὰ μὲ ὅλας αὐτὰς τὰς ὑποσχέσεις, μὲ ὅλα αὐτὰ τὰ δῶρα ποὺ προσέφερε διὰ τῶν ἀργομίσθων πρακτόρων της ἡ Ἑταιρεία, ὄχι μόνον δὲν κατώρθωσε νὰ παρασύρῃ κανέναν ἐργάτην, ἀλλὰ παρ' ὀλίγον νὰ συνέβαινον καὶ δυσάρεστα διὰ τοὺς ἀργομίσθους ἐπεισόδια.

Βλέποντες τὰ ἄτιμα αὐτὰ μέσα τὰ ὁποῖα ὁ διευθυντὴς τῆς ἑταιρείας μετεχειρίζετο, αὐθορμήτως συγκεντρωθέντες εἰς τὸ δημοτικὸν κατάστημα ὁρκίσθησαν ὅτι οὐδεὶς θὰ προσέλθῃ εἰς τὴν ἐργασίαν, ἐὰν δὲν γίνουν δεκτὰ τὰ αἰτήματά των.

Ὅτε διευθυντὴς καὶ οἱ διάφοροι τρόφιμοι τῶν γραφείων ἀπαγοητευθέντες ἀπὸ τὴν μέθοδον ποὺ ἐφήρμοσαν ἔθεσαν εἰς ἐνέργειαν ἄλλα μέσα.

Ἔθεσαν εἰς ἐνέργειαν τὴν μέθοδον τῶν καταγγελιῶν· κατήγγειλαν τοὺς περισσοτέρους ἐκ τῶν ζωηροτέρων ἐργατῶν ἐπὶ ἐξυβρίσει. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς μεθόδου ταύτης δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀπογοητεύσουν τοὺς ἐργάτας.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξελέγη τριμελὴς ἐπιτροπὴ* ἥτις μεταβᾶσα εἰς Ἀθήνας συνέταξε μακροσκελέστατον ὑπόμνημα** ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξετίθεντο λεπτομερῶς αἱ καταστρατηγήσεις τῶν ἐργατικῶν νόμων.

Ἡ ἐπιτροπὴ εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ἀφοῦ οἱ νόμοι αὐτοὶ ἐψηφίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ, διὰ τὴν προστασίαν τῶν ἐργατῶν, ἕνα τέτοιο ὑπόμνημα, ἀναφέρον τὰς παρανομίας τῶν ἐργοδοτῶν, θὰ ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν τῆς Κυβερνήσεως.

Ποῦ νὰ γνωρίζουν οἱ δυστυχεῖς ἐργάται ὅτι οἱ νόμοι

---

* Την επιτροπή αποτελούσαν οι Κ. Σπέρας (Πρόεδρος), Β. Γαλανός (Γραμματέας) και Εμμ. Βιτώριος (Σύμβουλος).

** Με ημερομηνία 7 Αυγούστου 1916 στο υπόμνημα αυτό γνωστοποιείται η ίδρυση του σωματείου και καταγγέλλεται η απουσία εφαρμογής των διατάξεων του «Κανονισμού Μεταλλευτικών Εργασιών» του 1911. Αναφέρονται τα πρόσφατα ατυχήματα ενός εργολάβου και ενός εργάτη, λόγω της μη τήρησης των κανόνων ασφαλείας, και καταγγέλλεται η υποχρεωτική κατακράτηση 2% επί του ημερομισθίου από το εργοδοτικό «ταμείο αλληλοβοηθείας».

αὐτοὶ ἐψηφίσθησαν «γιὰ πολιτικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐργατῶν».

Ἡ ἐπιτροπὴ ἐνισχυθεῖσα καὶ ὑπὸ τῶν δύο Ἐργατικῶν Κέντρων Ἀθηνῶν-Πειραιῶς ἐπέδωσε τὸ Ὑπόμνημα εἰς τὸν κ. ἐπὶ τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας Ὑπουργόν.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἀφοῦ καὶ προφορικῶς ἐξέθεσε τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν ἐργατῶν ἔλαβε τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ στείλῃ ἐπιθεωρητὴν* διὰ νὰ ἐξετάσῃ τὴν κατάστασιν τῶν ἐργασιῶν. Μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ ὑπουργοῦ ἡ ἐπιτροπὴ ἐπέστρεψε εἰς τὴν Σέριφον, ταὐτοχρόνως δὲ ἔφθασε καὶ ὁ ἐπιθεωρητής, περιελθὼν δὲ τὰς διαφόρους ἐργασίας διὰ νὰ βεβαιωθῇ, ὡς ἔλεγε, ἰδίοις ὄμμασιν τὴν κατάστασιν τῶν ὑπογείων ἐργασιῶν, πράγματι δὲ διὰ νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὸν διευθυντήν, κατανάλωσε τὰς ἡμέρας του εἰς πολιτικὰς συζητήσεις. Μετὰ τὴν ἐπιθεώρησιν ἐκάλεσε τοὺς ἐργάτας καὶ προσεπάθει νὰ τοὺς πείσῃ ὅτι δὲν διατρέχει κανέναν κίνδυνον ἡ ζωή των· εἰς δὲ τὰς διαμαρτυρίας τῶν ἐργατῶν, ὅτι εἶνε ἐπικίνδυνοι αἱ ἐργασίαι, ὁ ἀξιόλογος οὗτος ὑπάλληλος τοῦ κράτους, ὁ πληρωμένος ἐκ τοῦ ἱδρῶτος τοῦ δυστυχοῦς ἐργάτου, τοὺς εἶπεν ἐπὶ λέξει:

«Ἐγὼ σᾶς λέγω νὰ ἐργασθῆτε, ποτὲ μὴ σῶστε νὰ δουλέψετε», ἰδοὺ ἡ προστασία τῆς πολιτείας...

---

* Το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας έστειλε ένα μηχανικό ο οποίος ονομαζόταν Γεωργιάδης και εξυπηρέτησε με τον καλύτερο τρόπο τα συμφέροντα των Γρώμμαν.

Τὴν ἐπαύριον κατέπλευσε εἰς τὸν λιμένα τῆς νήσου τὸ ἑλληνικὸν φορτηγὸν «Μαννούσι»* διὰ νὰ φορτώσῃ μεταλλεῖον…

Οἱ ἐργάται ἀμέσως συνεκεντρώθησαν διὰ νὰ καταvονίσουν τὴν στάσιν των. Διότι μὲ τὴν ἄφιξιν τοῦ ἀτμοπλοίου τὰ πράγματα ἐλάμβανον ἄλλην τροπήν, γνωστοῦ ὄντως ὅτι ἡ Ἑταιρεία ἦτο ὑποχρεωμένη δυνάμει συμφωνητικοῦ νὰ φορτώσῃ τὸ πλοῖον ἐντὸς ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος, πρᾶγμα ἀδύνατον λόγῳ τῆς ἀπεργίας…

Οἱ ὑπάλληλοι καὶ οἱ ἐπὶ τῆς φορτώσεως ἐργολάβοι τὰ πάντα μετεχειρίσθησαν διὰ νὰ παρασύρουν τοὺς ἐργάτας νὰ φορτώσουν τὸ πλοῖον. Ἀλλὰ οὔτε ἕναν ἐργάτην δὲν κατώρθωσαν νὰ προσελκύσουν. Οἱ ἐργάται ἔμενον ἀμετάτρεπτοι ἐπιμένοντες εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν αἰτημάτων των ἐπὶ πλέον δὲ ἐζήτησαν καὶ αὔξησιν εἰς τὴν κατὰ βαγόνιον φόρτωσιν τοῦ ἀτμοπλοίου 12 λεπτά.

Ὁ Διευθυντὴς ἀφοῦ ἐξήντλησε καὶ τὸ τελευταῖον μέσον, τῆς ἐξαπατήσεως δηλαδή, κατέφυγε εἰς τήν βίαν.

Συσκεφθεὶς μετὰ τοῦ Προέδρου τῆς Κοινότητος καὶ τοῦ ἀστυνομεύοντος Ἀνθυπασπιστοῦ τῆς χωροφυλακῆς Κ. Λαγογιάννη ἀπέστειλαν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐ-

---

* Το φορτηγό πλοίο «Μαννούσι» ήταν από την Άνδρο. Οι απεργοί υποστήριζαν ότι το μετάλλευμα προοριζόταν για τους Γερμανούς ενώ η Εταιρεία υποστήριζε ότι προορισμός ήταν η Γλασκώβη.

σωτερικῶν τηλεγράφημα, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνέφερεν ὅτι οἱ ἐργάται στασιάσαντες ἐπυρπόλησαν τὰς ἀποθήκας τοῦ ὑλικοῦ, δὲν πρόκειται περὶ ἀπεργίας, ἀλλὰ περὶ στασιαστικοῦ κινήματος, ἀποστείλατε ἐνίσχυσιν καταστείλωμεν τὴν στάσιν· ἐκάλεσαν δὲ καὶ τὸν Εἰρηνοδίκην Σερίφου κ. Δημ. Κόντον διὰ νὰ ὑπογράψῃ τὸ τηλεγράφημα τοῦτο, ἀλλ' ὁ Εἰρηνοδίκης ὄχι μόνον δὲν τὸ ὑπέγραψε, ἀλλὰ τοὺς ἐκάκισε διὰ τὰ ἄτιμα μέσα τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο.

Ἀγανακτησμένος δὲ ἀπὸ τὸ ἄτιμον πραξικόπημα ἦλθε καὶ μὲ συνήντησε εἰς τὸ γραφεῖον καὶ μοῦ εἶπε:

«Ἄκουσε παιδί μου, ἀφοῦ αἱ ἀρχαὶ εἶνε ἄτιμοι καὶ κακοῦργοι δὲν ἔχετε νὰ κάμετε τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ζητήσετε ξένην προστασίαν, διότι ἡ Κυβέρνησις ὅσον οὔπω θὰ στείλῃ στρατιωτικὴν δύναμιν διὰ νὰ σᾶς δολοφονήσῃ».

Ἡ εἴδησις διαδοθεῖσα μεταξὺ τῶν ἀπεργῶν ἐσχολιάζετο διαφοροτρόπως. Ἐκλήθη αὐθημερὸν εἰς συνεδρίασιν τὸ συμβούλιον καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ἀπεργίας ἐπιτροπή. Ἀπεφασίσθη δὲ κατὰ τὴν συνεδρίασιν ταύτην, ὅπως οἱ ἀπεργοὶ παραμείνουν εἰς τὰς θέσεις των, εἰς τὴν φύλαξιν δηλαδὴ τῶν βαγονίων, τῆς γεφύρας τῆς φορτώσεως καὶ τῶν γραμμῶν, ὅπως ἦτο καὶ μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, χωρὶς νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μας τὰς ἀπειλὰς τῶν ἀρχῶν.

Ἀκολούθως συνετάχθη τηλεγράφημα πρὸς τὸν Εἰσαγγελέα τῶν ἐν Σύρῳ Πλημμελειοδικῶν ὡς ἑξῆς:

Εἰσαγγελέα Πλημμελειοδικῶν
Σῦρον

Ἀποστείλατε τακτικὸν ἀνακριτὴν ἐξετάση ἐπὶ τόπου
ζήτημα ἀπεργίας μεταλλευτῶν. Χαρακτηριζόμεθα στα-
σιασταί.

Ἐν τέλει δὲ ἐλήφθη ἀπόφασις ὅτι, εἰς περίπτωσιν
καθ' ἣν τὰ ἀστυνομικὰ ὄργανα θὰ ἐξετέλουν τὰς διαδι-
δομένας ταύτας ἀπειλὰς καὶ θὰ ἐπετίθεντο κατὰ τῶν
ἐργατῶν ἀνεξετάστως, οἱ ἐργάται θὰ ὕψωναν γαλλικὴν
σημαίαν καὶ θὰ προεκάλουν τοὺς Γάλλους νὰ ἐτίθεντο
ὑπὸ τὴν προστασίαν των.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἡμέρας ἐκείνης, τῆς 20ῆς Αὐγού-
στου, παραμονῆς τῶν σκηνῶν, ἀφοῦ ἔληξε ἡ συνεδρίασις
ἡ ἐπιτροπὴ μετέβη εἰς τὸν τόπον τῆς φορτώσεως καὶ
ἤλλαξε τοὺς φρουρούς, εἰδοποίησε δὲ τοὺς ἀπεργοὺς νὰ
μεταβοῦν εἰς τὰ χωρία διὰ νὰ προμηθευτοῦν τρόφιμα.

ΜΕΡΟΣ Β΄

Ὁ Ὑπομοίραρχος Χρυσάνθου

ΤΗΝ ΕΠΑΥΡΙΟΝ ΕΙΣ ΤΑΣ 4 ΩΡΑΣ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ κατέπλευσε εἰς τὸν λιμένα τῆς Σερίφου τὸ ἐκτελοῦν τὴν συγκοινωνίαν τῶν νήσων μικρὸν ἀτμόπλοιον καὶ ἀπεβίβασε δύναμιν χωροφυλάκων ἀνερχομένην εἰς 30 ἄνδρας ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπομοιράρχου Χ. Χρυσάνθου, ὑπαρχηγοῦ τοῦ σώματος ἀσφαλείας τοῦ ἐκθρονισθέντος Κωνσταντίνου.

Ὁ Χρυσάνθου οὗτος, ἄνθρωπος νευρασθενικός, βίαιος, ὅπως οἱ περισσότεροι τοῦ ἐπαγγέλματός του, καυχησιολόγος, ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποὺ ἐπάτησε τὸν πόδα του ἐπὶ τῆς νήσου, ἐξεδήλωσε μεγαλοφώνως τὰ αἱμοχαρῆ ἔνστικτά του, ἠρώτα δὲ μεγαλοφώνως τοὺς χωροφύλακας, ἐὰν ἐγνώριζαν πυρὰ ὁμαδόν, εἰς δὲ τοὺς κατοίκους κομπάζων ἔλεγε: «τώρα ποὺ θὰ πάω στὸ Μέγα Λειβάδι θὰ ἀρχίσῃ ἡ κλειδαριά», ἐννοῶν τὰ ὅπλα. Εἰς δὲ τοὺς συμβουλεύοντες αὐτὸν νὰ μὴν μετέλθῃ βίαια μέσα, διότι ἅπαντες οἱ κάτοικοι διατελοῦν ἐν ἐξεγέρσει συνεπείᾳ τῆς ἀχαρακτηρίστου στάσεως τῆς Ἑταιρείας, καὶ νὰ φροντί-

ση ὅσον τὸ δυνατὸν νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα τοῦτο εἰρηνικῶς, ὁ σπαθοφόρος, πάντοτε κομπάζων, ἔλεγε: «Ἐγὼ ἔκανα μιὰ Μάνη καλά, ἔχω διαλύσει τρεῖς ἀπεργίας, καὶ πέντε δέκα ξεβράκωτους Σεριφιῶτες δὲν θὰ κάμω καλά;»

Ἕναν τέτοιον ἡμιπαράφρονα ἀστυνομικὸν ἀπέστειλε ἡ Κυβέρνησις τῶν Ἀθηνῶν, διὰ νὰ λύσῃ τὰς μεταξὺ ἐργατῶν καὶ ἐργοδότου διαφοράς. Ἐνόμιζε, ὅτι οἱ ἀπεργοὶ ἐκεῖνοι δὲν ἦσαν Ἕλληνες, ἀλλὰ ἄγριοι τῆς Κεντρώας Ἀφρικῆς, ὡς νὰ μὴν ἦσαν οἱ ἐργάται ἐκεῖνοι πολεμισταὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ φημίζουν ὅτι δοξάζουν τὴν πατρίδα. Οἱ ἐργάται ἐκεῖνοι κοντὰ εἰς τραύματα τῆς πατρίδος ἔχουν τώρα καὶ τὰ τραύματα τὰ ὁποῖα ἡ τότε Κυβέρνησις τοὺς ἔδωσε διὰ τῶν χειρῶν τῶν ἀστυνομικῶν ὀργάνων της...

Ὁ Ὑπομοίραρχος, ἀφοῦ ἀνεπαύθη ἐπὶ 10 λεπτά, παρέλαβε τοὺς ἄνδρας του καὶ ἐβάδιζε διὰ τὸν τόπον τῆς συγκεντρώσεως τῶν ἐργατῶν, εἰς τὸ ἄλλο δηλαδὴ ἄκρον τῆς νήσου ἀπέχον τοῦ τόπου τῆς ἀποβιβάσεως περὶ τὰς 2 1)2 ὥρας.

Καθ' ὁδὸν δὲ ἐξυλοκόπει τοὺς ἀγαθοὺς χωρικοὺς ἰσχυριζόμενος ὅτι ἐπήγαιναν νὰ ἐνισχύσουν τοὺς ἀπεργούς.

Οὕτω βαδίζων καὶ ξυλοκοπῶν ἔφθασε εἴς τι μικρὸν χωρίον* μόλις ἀπέχον τοῦ τόπου τῆς συγκεντρώσεως

* Είναι το Μέγα Χωριό, το οποίο χτίστηκε το 1880. Εκεί ζούσαν 230 περίπου κάτοικοι. Υπήρχαν σπίτια, μαγαζιά και το νοσοκομείο των εργατών.

περὶ τὰ εἴκοσιν λεπτά, ὅπου καὶ ἐστάθμευσε τρομοκρατήσας τοὺς ὀλίγους κατοίκους τοῦ χωρίου, ζητῶν παρ' αὐτῶν, ὡς ἔλεγε, σχοινία διὰ νὰ δέσῃ τὸν πρόεδρον καὶ τὸ συμβούλιον.

Οἱ δυστυχεῖς χωρικοὶ μὴ ἔχοντες σχοινία δὲν ἠδύναντο νὰ ἱκανοποιήσουν τὸν ὑπομοίραρχον, ὅστις ἐξεμάνη ἐναντίον των καὶ διέταξε τοὺς χωροφύλακας νὰ ἐπιτεθοῦν κατ' αὐτῶν διὰ τῶν ὑποκοπάνων. Πράγματι, οἱ χωροφύλακες ἤρχισαν νὰ κτυποῦν ἀνηλεῶς τοὺς χωρικοὺς ἄνδρας καὶ γυναῖκας.

Ἐκεῖ πλησίον ἵσταντο δύο χωρικοὶ μὲ τὰ ζῶα των μεταφέροντες ἄλευρα διὰ τοὺς ἀπεργούς. Μαθὼν δὲ ὅτι προωρίζοντο διὰ τοὺς ἀπεργοὺς διέταξε τοὺς χωροφύλακας νὰ σχίσουν τοὺς σάκκους, νὰ σκορπίσουν τὰ ἄλευρα, οὗτος δὲ παραλαβὼν τὰ ἐπὶ τῶν ἡμιόνων σχοινία τὰ παρέδωσε εἰς τοὺς λοιποὺς χωροφύλακας, διατάξας συνάμα νὰ θέσωσιν ἐφ' ὅπλου λόγχην καὶ νὰ προσδέσουν ἐπ' αὐτῆς τὰ σχοινία. Εὐτυχῶς οἱ διαταχθέντες νὰ σχίσουν τοὺς σάκκους δὲν ἐξετέλεσαν τὴν διαταγὴν τοῦ ἀστυνόμου καὶ ἔτσι δὲν κατεστράφη τὸ πολύτιμον διὰ τοὺς ἀπεργοὺς φορτίον.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην κατέφθασα καὶ ἐγὼ ἐπανερχόμενος ἐκ τῆς πόλεως ὅπου εἶχον μεταβῆ διὰ νὰ στείλω τηλεγράφημα. Πληροφορηθεὶς ὅτι ἐγὼ ἤμην ὁ Πρόεδρος τῶν ἐργατῶν, ἀπέστειλε τρεῖς ἄνδρας ἐκ τῆς συνοδείας του καὶ μὲ ἐκάλει νὰ παρουσιασθῶ ἐνώπιόν του. Μόλις τὸν ἐπλησίασα μὲ παρετήρησε ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι πο-

δῶν καὶ «θὰ σὲ τσακίσω στὸ ξύλο ἐσένα καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ξεβράκωτους», μοῦ εἶπε χωρὶς ἄλλην διατύπωσιν.

«Δὲν πιστεύω νὰ ἔχετε τοιαύτας διαταγὰς νὰ ξυλοκοπῆτε καὶ νὰ δέρνετε τοὺς πολίτας ἀνεξετάστως, πολὺ δὲ περισσότερον ἀπεργούς, οἱ ὁποῖοι ζητοῦν τὰ δίκαιά των διὰ τῆς νομίμου ὁδοῦ...»

«Δὲν ἀκούω τίποτα ἐγώ, ξεύρεις ποιός εἶμαι, ἐμένα μὲ λένε Χρυσάνθου καὶ ἐγὼ ἀντιλογίες δὲν δέχομαι».

Ἔκρινα καλὸν νὰ σιωπήσω, σχηματίσας τὴν γνώμην ὅτι ἔχω ἀπέναντί μου ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε σώας τὰς φρένας. Οὕτως σιωπηλοὶ ἐβαδίζαμεν περὶ τὰ εἴκοσι λεπτά. Φθάσαντες δὲ εἰς τὸν τόπον τῆς φορτώσεως καὶ ἰδὼν ὁ ἀστυνομικὸς τὸ πλῆθος τῶν ἀπεργῶν εὐθὺς ἤλλαξε τρόπον συμπεριφορᾶς.

«Κύριε Πρόεδρε», μοῦ εἶπε, «τώρα σὲ κανένα τέταρτο νὰ πάρῃς τὸ συμβούλιον τοῦ σωματείου καὶ νὰ ἔλθῃς εἰς τὸ ἀστυνομικὸν τμῆμα, νὰ κάμω μίαν προανάκρισιν διὰ νὰ ἰδῶ κατὰ πόσον ἔχετε δίκαιον».

Βλέπων τὴν ἀλλαγὴν τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀστυνομικοῦ, ἐσκέφθην ὅτι ἴσως ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς νὰ μὴν εἶχε γνῶσιν τῶν πραγμάτων καὶ διὰ τοῦτο ἦτο ἐξαγριωμένος, διότι ὑπέθετον, κύριος οἶδε, πῶς τοῦ παρέστησαν τὰ πράγματα οἱ ὑπάλληλοι τῆς Ἑταιρείας.

Ἀμέσως εἰδοποίησα τὸ συμβούλιον καὶ συγκεντρωθέντες μετέβημεν εἰς τὸ ἀστυνομικὸν κατάστημα, οὐδὲν ἐκ τῶν ὅσων θὰ ἐλάμβανον χώραν ἐντὸς ὀλίγου ὑποψιαζόμενοι.

Ἀφοῦ ἐζήτησε καὶ ἔλαβε ὑπὸ σημείωσιν τὰ ὀνόματα τῶν ἀποτελούντων τὴν διοίκησιν τοῦ σωματείου μὲ παρεκάλεσε νὰ τοῦ ἐκθέσω ἐν ὀλίγοις τὰ αἴτια τὰ προκαλέσαντα τὴν ἀπεργίαν.

Τοῦ ἐξέθεσα ἐν ὀλίγοις τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν ἐργατῶν συνάμα δὲ τοῦ ἐπέδειξα τὰ διάφορα ἀντίγραφα τῶν ὑπομνημάτων μας προς τὴν Κυβέρνησιν, ὡς καὶ τὰς ἀπαντήσεις.

Ἔπειτα ἐκάλεσε καὶ τὴν ἐπὶ τῆς ἀπεργίας ἐπιτροπήν, ἀφοῦ δὲ συνεκέντρωσε ἡμᾶς εἰς ἀσφαλὲς μέρος, ἐν ὅλῳ 32 ἄτομα, ἐστάθη εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ δωματίου καὶ μὲ ὕφος ἀπειλητικὸν μᾶς εἶπε: «Ἔμαθον ὅτι ἔχετε κατὰ νοῦν νὰ ὑψώσετε γαλλικὴν σημαίαν, εἶσθε προδόται τῆς πατρίδος, ἔρχομαι μὲ ἐγγράφους διαταγὰς διὰ νὰ σᾶς κτυπήσω».

Ταὐτοχρόνως δὲ ἐπέδειξεν εἰς ἡμᾶς τηλεγράφημα τοῦ ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας τὸ ὁποῖον ἔλεγε: «Προστατεύσατε τοὺς θέλοντας νὰ ἐργασθῶσιν», καὶ τίποτε ἄλλο... Εἰς παρατήρησίν μου δέ, ὅτι καμμίαν αἰτίαν δὲν ἔδωσαν οἱ ἀπεργοὶ οὕτως ὥστε νὰ θεωρηθῶσιν στασιασταὶ καὶ αἱ διαδόσεις εἶνε ἀβάσιμοι... «Ἐγὼ γνωρίζω καλῶς ὅτι μελετᾶτε νὰ ὑψώσετε γαλλικὴν σημαίαν ἂν σᾶς ἐπιτεθῇ ἀστυνομία, γνωρίζετε ὅτι αὐτὸ εἶνε προδοσία κατὰ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ βασιλέως. Ἐὰν εἶσθε Ἕλληνες πρέπει νὰ λάβετε ὑπ' ὄψιν σας τό τί ὑποφέρει ὁ βασιλεύς μας ὁ ὁποῖος πιέζεται ἀπὸ τοὺς ξένους καὶ νὰ παύσετε νὰ δημιουργῆτε ἐσω-

τερικὰς ταραχάς». Τοῦ ἀπήντησον ὅτι «ἐὰν ἡ πατρὶς καὶ ὁ βασιλεὺς διέρχονται κρισίμους στιγμάς, ἡμεῖς δὲν εἴμεθα ἁρμόδιοι νὰ ἐξομαλύνωμεν τὴν κατάστασιν αὐτήν, ὑπάρχουν ἄλλοι ἐκλεγέντες παρὰ τοῦ λαοῦ διὰ νὰ προστατεύσουν τὰ συμφέροντά τους».

Ἀποτόμως δέ, μοῦ ἔστρεψε τὰ νῶτα καὶ ἀποτανθεὶς εἰς τοὺς ἐν τῷ θαλάμῳ εὑρισκομένους ἐρωτᾷ: «Τί ἰδέαν ἔχετε, δὲν θὰ φορτώσῃ τὸ βαπόρι;» Πάντες, σχεδὸν μιᾷ φωνῇ, τοῦ ἀπήντησαν: «ὄχι, ἐὰν δὲν δώσῃ τὰ αἰτήματά μας ὁ διευθυντὴς δὲν θὰ φορτώσῃ». Εἰς ἓν νεῦμα τοῦ ἀστυνομικοῦ δέκα ἄνδρες μὲ ἐφ' ὅπλου λόγχην ἐκύκλωσαν τὸ δωμάτιον, ἔνθα εὑρισκόμεθα, προτείναντες δὲ τὰ ὅπλα ἀπὸ τὴν θύραν καὶ τὰ παράθυρα ἐφώναζον «ὁ πρῶτος ποὺ θὰ κάμῃ τὴν παραμικρὰν κίνησιν θὰ πέσῃ νεκρός». Ἐπικεφαλῆς τῶν χωροφυλάκων τούτων ἦτο ὁ Ἀνθυπασπιστὴς τῆς Χωροφυλακῆς Κ. Λαγογιάννης καὶ ὁ ἐνωμοτάρχης Ἰω. Ράπτης. Ὁ ὑπομοίραρχος δὲ παραλαβὼν τοὺς λοιποὺς ἄνδρας ἐβάδιζε μὲ βῆμα ταχὺ εἰς τὸ μέρος τῶν ἀπεργῶν, φωνάζων: «Καλά σᾶς ἔχω σᾶς, τώρα θὰ εἰδῆτε καὶ τοὺς ἄλλους».

Ὁ Εἰρηνοδίκης, ἀντιληφθεὶς τὰς προθέσεις τοῦ ἀστυνομικοῦ, προσεπάθησε νὰ τὸν συγκρατήσῃ λέγων εἰς αὐτὸν ὅτι τὸ τόλμημά του αὐτὸ δὲν ἦτο δίκαιον, νὰ κρατήσῃ τοὺς πολίτας εἰς τὸ κρατητήριον καὶ νὰ θέλῃ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ ἀόπλων πολιτῶν οἱ ὁποῖοι ζητοῦν τὸ δίκαιόν των νομίμως. Ὁ ὑπομοίραρχος τοῦ ὑπεσχέθη ὅτι μόνον μετὰ δύο ὥρας θὰ πυροβολήσῃ εἰς τὸν ἀέρα

διὰ νὰ φοβηθοῦν οἱ ἐργάται καὶ διαλυθοῦν, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν δὲν θὰ διαλύοντο ἀμέσως.

Φθάσας εἰς τὸν τόπον τῆς συγκεντρώσεως τῶν ἐργατῶν, οἵτινες εὑρίσκοντο εἰς τὸν πρὸ τῆς γεφύρας τῆς φορτώσεως χῶρον, ὀλίγα βήματα ἀπέχοντος τῆς θαλάσσης, παρέταξε τοὺς ἄνδρας του εἰς τὸ ἄκρον σχεδὸν τῆς ἀποβάθρας, ἔναντι τῶν ἐργατῶν, διατάξας συνάμα αὐτοὺς νὰ θέσωσιν ἐφ' ὅπλου λόγχην καὶ νὰ γεμίσουν.

Ἡ ἀπόστασις ἡ χωρίζουσα τοὺς χωροφύλακας ἀπὸ τοὺς ἐργάτας μόλις θὰ ἦτο τρία ἢ τέσσαρα βήματα. Ἀφοῦ ἐτακτοποίησε τοὺς ἄνδρας του, ἐστάθη εἰς τὸ μέσον, ἔχων εἰς τὰ δεξιὰ τὸν εἰρηνοδίκην εἰς τὰ ἀριστερὰ δὲ τὸν ὑπογραμματέα καὶ ἐφώναξε δυνατὰ διὰ νὰ τὸν ἀκούσουν ὅλοι οἱ ἐργάται: «Σᾶς δίδω 5 λεπτὰ προθεσμίαν διὰ νὰ διαλυθῆτε – ἄλλως θὰ σᾶς διαλύσω διὰ τῆς βίας».

Οἱ δὲ ἐργάται τοῦ ἀπήντησαν: «Ἡμεῖς δὲν ἐνοχλοῦμε κανέναν, μένομεν ἐδῶ διὰ νὰ προστατέψωμε τὸ ψωμί μας, δὲν φεύγομε· ἂν θέλετε νὰ μᾶς κτυπήσετε, ὁρίστε». Καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀποφάσεώς των αὐτῆς ἐκάθησαν χάμω. Ὁ ὑπομοίραρχος, βλέπων τὸ ἀμετάτρεπτον τῶν ἀπεργῶν, ἐξάγει τὸ ὡρολόγιόν του καὶ παρατηρήσας τοῦτο τὸ ἐπανέθεσε εἰς τὸ θυλάκιον καὶ αὐτοστιγμεὶ ἐξάγει περίστροφον καὶ πυροβολεῖ κραυγάζων: «Ἐν ὀνόματι τοῦ νόμου καὶ τοῦ Βασιλέως», πυροβολήσας πρῶτος αὐτός, ὅστις ἐπεκαλεῖτο τὸν νόμον, κατὰ ἀόπλων πολιτῶν, φονεύσας τὸν ἐργάτην Θε-

μιστοκλῆν Κουζούπην, διατάξας ταὐτοχρόνως καὶ τοὺς χωροφύλακας νὰ πυροβολήσουν…

Τὸ τί ἐπηκολούθησε δὲν περιγράφεται. Ἐξ ἄλλου οἱ ἀπεργοί, πρὸ τῆς κακούργου στάσεως τῶν ἀστυνομικῶν ὀργάνων, ἐφόρμησαν κατ᾽ αὐτῶν καὶ διὰ τῶν ἐν ἀφθονίᾳ εὑρισκομένων ἐκεῖ σιδηρολίθων ἐλιθοβόλουν αὐτοὺς λυσσωδῶς, ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ δέκα ἐκ τῶν χωροφυλάκων ἐκρημνίσθησαν κάτωθεν τῆς ἀποβάθρας, οἱ λοιποὶ ὑποχωροῦντες ὑφίσταντο τὴν ἐπίθεσιν τῶν ἀπεργῶν ἀμυνόμενοι.

Ὁ ἀστυνόμος Σερίφου Ἰωάν. Τριανταφύλλου δεχθεὶς ὀγκώδη σιδηρόλιθον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καθ᾽ ἣν στιγμὴν ἐπυροβόλει κατά τινος ἀπεργοῦ, παρεφρόνησε ριφθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἀλλ᾽ ἐκεῖνο ποὺ εἶνε ἀδύνατον νὰ περιγραφῇ εἶνε ἡ λύσσα μεθ᾽ ἧς οἱ ἀπεργοὶ ἐλιθοβόλουν τὸν ὑπομοίραρχον, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ ὁ μόνος αἴτιος τοῦ κακοῦ.

Ὑπάρχουν στιγμαὶ κατὰ τὰς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος εἰς βρασμὸν ψυχικῆς ὁρμῆς εὑρισκόμενος, κατ᾽ ἐπιστημονικὴν παρατήρησιν, ὑπερβαίνει καὶ τὰς τίγρεις εἰς τὴν θηριωδίαν, ὁ ἄνθρωπος οὗτος εἶνε ἀνεύθυνος διὰ τὰς πράξεις του…

Εἰς αὐτὴν τὴν ψυχολογικὴν κατάστασιν εὑρίσκοντο οἱ ἀπεργοὶ τὴν στιγμὴν ἐκείνην.

Χιλιάδες σιδηρόλιθοι ἐρρίπτοντο κατὰ τῶν ἀστυνομικῶν, οἵτινες ἐπυροβόλουν μετὰ μανίας κατὰ τοῦ πλήθους.

Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι αἱ γυναῖκες ἔπαιξαν σπουδαῖον ρόλον, βλέπουσαι τοὺς ἄνδρας των τραυματιζομένους καὶ φονευομένους ἔτρεχον εἰς βοήθειάν των, εἰς αὐτὰς κυρίως ὀφείλεται ἡ κατατρόπωσις οὕτως εἰπεῖν τῶν ἀστυνομικῶν.

Ὁ ὑπομοίραρχος ἐξηκολούθει πυροβολῶν, κενώσας δὲ τὸ περίστροφόν του καὶ μὴ ἔχων σφαίρας ἐξιφούλκισε καὶ μετὰ μανίας ἐκτύπα δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Ἐκτύπα ἀπεγνωσμένως, ραγδαῖοι λιθοβολισμοὶ ριπτόμενοι ἀπὸ ὁμάδα ἐργατῶν ποὺ εἶχαν ἀνέλθῃ εἰς τι ὕψωμα τὸν ἀπέκαμον.

Εἷς λίθος πλήξας αὐτὸν εἰς τὰ στήθη τὸν ἐκρήμνισεν εἰς τὴν θάλασσαν ἀπὸ τοῦ ἄκρου τῆς γεφύρας.

Οἱ χωροφύλακες, βλέποντες τὸν ἀρχηγόν των πίπτοντα καὶ καταληφθέντες ὑπὸ πανικοῦ, ἐπέτων τὰ ὅπλα καὶ ἐτρέποντο εἰς φυγήν, καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν ἀπεργῶν.

Εἷς χωροφύλαξ σοβαρῶς τραυματισμένος, χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸς ἀπὸ τοὺς ἀπεργούς, κρυπτόμενος ὄπισθεν τῶν οἰκίσκων καὶ τῶν δένδρων, κατώρθωσε νὰ πλησιάσῃ εἰς τὸν ἀστυνομικὸν σταθμόν, ὅπου εἴμεθα ἡμεῖς ὑπὸ κράτησιν καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς ἐκ δέκα ἀνδρῶν δυνάμεως τῶν χωροφυλάκων τῶν μὴ λαβόντων μέρος εἰς τὴν συμπλοκήν.

Πάραυτα ὁ χωροφύλαξ προσήχθη ἐνώπιον τοῦ Ἀνθυπασπιστοῦ, ὑποβληθεὶς δὲ εἰς ἀνάκρισιν εἶπεν ὅτι ἐφονεύθη ὁ ὑπομοίραρχος καὶ ὁ ἀστυνόμος καί τινες πολίται.

Οἱ ἐν τῷ σταθμῷ μετ' ἐμοῦ κρατούμενοι εἰς τὸ ἄκουσμα τῶν φόνων ἐξηγριώθησαν, ὁρμήσαντες δὲ εἰς τὴν ἔξοδον προσεπάθουν νὰ θραύσουν τὴν θύραν τοῦ σταθμοῦ.

Οἱ χωροφύλακες ἠμπόδιζον τὴν ἔξοδον. Βλέπων ὅτι ἀφεύκτως θὰ ἤρχοντο εἰς χεῖρας, ἐτέθην μεταξὺ τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν χωροφυλάκων καὶ συνεκράτησα ἀμφοτέρους, προλαβὼν οὕτω αἱματοχυσίαν καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς κωμοπόλεως, ἐζήτησα δὲ ἀπὸ τὸν ὑπενωμοτάρχην νὰ μὲ ἀφίσῃ νὰ ἐξέλθω διότι μόνον ἐγὼ θὰ ἤμην εἰς θέσιν νὰ ἐπιβληθῶ, ἐξασκῶν κάποιαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἀπεργῶν λόγῳ τῆς ἰδιότητός μου, εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν.

Οἱ ἀπεργοὶ ἀφοπλίσαντες ἐν τῷ μεταξὺ τοὺς παραδοθέντας εἰς αὐτοὺς χωροφύλακας ὡπλίσθησαν αὐτοὶ καὶ διαιρεθέντες εἰς δύο ὁμάδας ἐπήρχοντο δρομαίως κατὰ τῶν γραφείων καὶ τοῦ ἀστυνομικοῦ σταθμοῦ, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ ἀπελευθερώσουν τοὺς ἐν τῷ σταθμῷ κρατουμένους, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν γραφείων, διότι οἱ ὑπάλληλοι τῆς ἑταιρείας ἐπυροβόλουν κατὰ τῶν ἀπεργῶν ἐκ τῶν παραθύρων τῶν γραφείων.

Τὸ μέγαρον τῆς ἑταιρείας, ὅπου τὰ γραφεῖα, εὑρίσκεται ἀκριβῶς ἔναντι τῆς γεφύρας τῆς φορτώσεως εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ λιμένος, ἀπὸ δὲ τῆς γεφύρας μέχρι τῶν γραφείων ἐκτείνεται ἀμμώδης πλατεῖα ἔχουσα εἰς τὴν δεξιὰν παράλληλον σειρὰν χαμηλῶν οἰκιῶν εἰς τὴν ἀριστερὰν δὲ τὴν θάλασσαν. Ὄπισθεν τῶν οἰκίσκων τούτων ὑπάρχει μέγας λαχανόκηπος καὶ ἀρκετὰ ὀπωροφό-

ρα δένδρα, εἰς τὴν δυτικὴν ἄκραν τοῦ κήπου τούτου εὑρίσκεται ὁ ἀστυνομικὸς σταθμός.

Οἱ ἀπεργοί, ἀφοπλίσαντες ὡς εἴπομεν τοὺς χωροφύλακας καὶ ὁπλισθέντες αὐτοὶ προχείρως, διηρέθησαν εἰς δύο ὁμάδας καὶ ἐπήρχοντο δρομαίως. Τὴν στιγμὴν ἀκριβῶς ἐκείνην ἀπελύθην ἐκ τοῦ σταθμοῦ καὶ ἔτρεχον πρὸς τὸ μέρος τῆς ἄμμου ὅπου ἦσαν οἱ περισσότεροι. Μόλις ἀπεῖχον τοῦ γραφείου περὶ τὰ ἑκατὸ βήματα. Οἱ ὑπάλληλοι ἐπυροβόλουν διαρκῶς ἐκ τῶν παραθύρων, εἰς τοὺς πυροβολισμούς των δὲ ἀπήντων οἱ ἐργάται, οἱ μὲν φέροντες ὅπλα διὰ πυροβολισμῶν οἱ δὲ μὴ φέροντες μὲ λίθους.

Εἶνε ἀδύνατον νὰ περιγράψω ἐπακριβῶς τὸ τραγικὸν ἐκεῖνο θέαμα…

Αἱ ἄγριαι φυσιογνωμίαι τῶν ἐργατῶν ἐγένοντο ἀκόμη ἀγριώτεραι μὲ τὰ αἵματα καὶ τὴν ὤχραν τοῦ μεταλλείου.

Ἐστάθην εἰς τὴν ἄκραν τῆς πλατείας ἔμπροσθεν τοῦ μεγάρου καὶ ἤρχισα νὰ φωνάζω:

«Παιδιὰ γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ παύσατε πλέον τους σκοτωμούς». Ἀλλὰ ποῖος ἠμποροῦσε νὰ μὲ ἀκούσῃ; Πολλάκις ἐπανέλαβα τὴν κραυγὴν αὐτὴν ἀλλὰ ματαίως… Εἷς ἐκ τῶν ἀπεργῶν ὕψωσε τὸ ὅπλον του διὰ νὰ μὲ κτυπήσῃ… Ἄλλος ψυχραιμότερος τὸν ἐκράτησε λέγων: «Βρέ, στραβὸς εἶσαι, θὰ σκοτώσῃς τὸν πρόεδρον…» Οἱ προπορευόμενοι ἀκούσαντες ὅτι εὑρίσκομαι μεταξύ των μὲ ἐκύκλωσαν φωνάζοντες «θὰ τοὺς φᾶμε τοὺς κακούργους μᾶς ἐσκότωσαν τὰ παιδιά μας».

Εἰς τὸ ἐξηγριωμένον τοῦτο πλῆθος ἦτο φύσει ἀδύνατον νὰ ἐπιβληθῇ τις...

Αἴφνης ἀκούω ζητωκραυγάς, συγχρόνως δὲ βλέπω ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πλήθους μίαν γυναῖκα καὶ ἐκράτει Γαλλικὴν σημαίαν, ταὐτοχρόνως τὸ φορτηγὸν ἀτμόπλοιον ὕψωσε διάφορα σήματα ἄγνωστα εἰς ἐμὲ καὶ ἐπὶ τοῦ πρωραίου ἱστοῦ τὴν Γαλλικὴν σημαίαν... Δὲν ἔχασα καιρόν, πλησιάζω τὴν γυναῖκα καὶ ἁρπάσας ἐκ τῶν χειρῶν της τὴν σημαίαν ἐφώναζα μὲ ὅλην μου τὴν δύναμιν: «Ἐν ὀνόματι τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας κάτω τὰ ὅπλα!!!...»*

Αἱ φωναί μου ἔφερον ἀπροσδόκητα ἀποτελέσματα...

Οἱ ἀπεργοί, ἀκούσαντες τὴν ἐπιτακτικὴν ταύτην κραυγὴν καὶ μὴ γνωρίζοντες τί συμβαίνει, ἔμειναν ὡς ἀπολιθωμένοι εἰς ἣν θέσιν εὑρίσκετο ἕκαστος.

Ἐπωφεληθεὶς τῆς ψυχολογικῆς αὐτῆς καταστάσεως κατώρθωσα πρὸς στιγμὴν νὰ ἐπιβάλλω τὴν τάξιν...

Μὲ μεγάλον κόπον κατώρθωσα νὰ συγκρατήσω καὶ τοὺς ὄπισθεν τῶν οἰκίσκων εὑρισκομένους ἀπεργοὺς οἱ ὁποῖοι προσεπάθουν νὰ καταλάβουν τὸν ἀστυνομικὸν σταθμόν. Ἄλλοι ἀπεργοὶ κατεδίωκον μερικοὺς χωρο-

---

* Η αυθόρμητη ενέργεια του Σπέρα σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί εσκεμμένη ή ότι ήταν ενταγμένη μέσα στα πλαίσια του κινήματος της «Εθνικής Άμυνας». Κανένα στοιχείο δεν μαρτυρεί σχέσεις ή συνεννόηση με τους βενιζελικούς κύκλους.

φύλακας οἵτινες εἶχον ἀνέλθη εἰς τὴν κορυφὴν λόφου τινὸς καὶ ἐκεῖθεν ἐπυροβόλουν. Ἔτρεξα εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο νὰ προλάβω τὴν κακοποίησιν τῶν χωροφυλάκων, διότι τὴν ὥραν ἐκείνην οἱ ἀπεργοὶ εἶχον πλησιάσει τοὺς χωροφύλακας καὶ ἕκαστος φαντάζεται τί θὰ ἐπάθαιναν· μόλις οἱ χωροφύλακες μὲ ἀντελήφθησαν, ἄφησαν τὰ ὅπλα τους καὶ ἔτρεχαν κατ' ἐπάνω μου φωνάζοντες «σῶσε μας, κύριε Πρόεδρε, σῶσε μας», μερικοὶ ἐκ τῶν ἀπεργῶν κρατοῦντες ρόπαλα ἠθέλησαν νὰ τοὺς κτυπήσουν, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐπέτρεψα νὰ πλησιάσουν. Κατερχόμενοι τοῦ λόφου εἴδομεν τὸν ἐνωμοτάρχη Τριανταφύλλου ἐντὸς τῆς θαλάσσης σείοντα τὰς χεῖρας καὶ ζητοῦντα βοήθειαν. Ἔτρεξα εἰς τὴν ἀποβάθραν διὰ νὰ προφθάσω μὲ τὴν λέμβον καὶ σώσω τὸν ἐνωμοτάρχην, ἀλλὰ ὁμὰς ἀπεργῶν ἄνωθεν τῆς γεφύρας ἐλιθοβόλουν, ἔναντι δὲ οἱ ὑπάλληλοι τῆς ἑταιρείας ἐξηκολούθουν πυρὰ ὁμαδὸν κατὰ τῆς γεφύρας, ὡς ἐκ τούτου ἦτο ἀδύνατον νὰ πλησιάσω καὶ ἀπεμακρύνθην.

Φθάσας εἰς τὴν ἀμμώδη πλατεῖαν συνεκέντρωσα τοὺς ἀπεργοὺς καὶ τοὺς συνέστησα νὰ μὴν κακοποιήσουν κανένα χωροφύλακα, τοὐναντίον μάλιστα ὀφείλουν νὰ τοὺς περιποιηθοῦν διότι αὐτοὶ εἶνε θύματα· κατώρθωσα μὲ καταλλήλους λέξεις νὰ πείσω τοὺς τραυματίας ὅτι ἐὰν οἱ χωροφύλακες τοὺς ἐτραυμάτισαν, δὲν πταίουν διότι ὁ ἀνώτερός τους τοὺς διέταξε. Ἀκολούθως ἀπέστειλα δύο ἄνδρας ἐκ τοῦ πληρώματος τοῦ ἀτμοπλοίου, παρατυχόντας ἐκεῖ, νὰ μεταβοῦν εἰς τὸν ἀστυνομικὸν

σταθμὸν καὶ νὰ εἴπουν εἰς τὸν Ἀνθυπασπιστὴν νὰ ἔλθη πρὸς συνάντησίν μου, διὰ νὰ παρίσταται κατὰ τὴν μεταφορὰν τῶν νεκρῶν καὶ τραυματιῶν. Ὁ ἄθλιος ἀστυνομικὸς δὲν ἐτολμοῦσε νὰ ἐξέλθη τῆς κρύπτης του, εἰς δὲ τοὺς ἄνδρας τοῦ πληρώματος ἐδήλωσε ὅτι φοβεῖται νὰ ἀντικρύση τοὺς ἀπεργούς.

Ἐδέησε νὰ τοῦ ὑποσχεθῶ ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς τιμῆς μου ὅτι δὲν διατρέχει κανέναν κίνδυνο ἡ ζωή του, διὰ νὰ ἐξέλθη... Μόλις ἐπλησίασε τοὺς ἀπεργούς, ἠθέλησε κάτι νὰ εἴπη πρὸς δικαιολογίαν, ὅτι αὐτὸς δὲν πταίει, ὅτι αὐτὸς δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν συμπλοκὴν κ.τ.λ., ἀλλ' οἱ ἐργάται γνωρίζοντες ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ ἠθικὸς αὐτουργὸς τοῦ ἐγκλήματος ὀλίγου δεῖν νὰ τὸν ἐλυντσάριζαν...

Μετὰ ταῦτα παραλαβὼν τὸν Ἀνθυπασπιστὴν μετέβην εἰς τὴν Γέφυραν μετὰ τοῦ Εἰρηνοδίκου, κρατῶν ἐκ τῆς χειρὸς τὸν Ἀνθυπασπιστήν, ὁ ὁποῖος δὲν ἠδύνατο νὰ βαδίση ἐκ τοῦ τρόμου.

Εἰς κάθε βῆμα μὲ ἠρώτα: «Ἔχω, Κώστα μου, τὸν λόγο σου ὅτι δὲν θὰ μὲ σκοτώσουν οἱ ἐργάται;»

Ὁ ἄνανδρος οὗτος ἀστυνομικός, ἀφοῦ αὐτὸς ἦτο ὁ ἠθικὸς αὐτουργὸς τοῦ ἐγκλήματος, διότι αὐτὸς ἀπέστειλε τὸ ψευδὲς ἐκεῖνο τηλεγράφημα, συναισθανόμενος τώρα ὅτι εὑρίσκεται εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνων ποὺ προσεπάθησε νὰ ἐξολοθρεύση ἔτρεμε πρὸ τῆς σκέψεως, ὅτι τὰ θύματα θὰ ἐξεδικοῦντο, ἐφοβεῖτο διὰ τὸ σαρκίον του τὸ δειλὸν καὶ ἀνάξιον τοῦτο ἀνθρωπάριον.

Φθάσαντες εἰς τὸν τόπον τῆς συμπλοκῆς ἔστημεν

ἄνωθεν τῆς γεφύρας καὶ κάτωθέν μας δὲ ἔκειτο ἐξηπλωμένος ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ὁ Ὑπομοίραρχος. Ὀλίγα μέτρα ἀπὸ τῆς ἀκτῆς ἐπέπλεε τὸ πτῶμα τοῦ ἐνωμοτάρχου Τριανταφύλλου.

Ὁ πλοίαρχος τοῦ ἀτμοπλοίου, βλέπων ὅτι κατέπαυσε ἡ συμπλοκή, ἀπέστειλε λέμβον διὰ νὰ παραλάβῃ τοὺς ἐντὸς τῆς θαλάσσης νεκρούς.

Ἐντὸς τετάρτου ἡ λέμβος μετέφερε τοὺς δύο σχεδὸν νεκροὺς εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν τοῦ λιμένος ὅπου ὑπάρχει μικρὸν δωμάτιον τὸ ὁποῖον χρησιμεύει διὰ τοὺς ἀσθενεῖς ἐργάτας. Ἐκεῖ ἐναπόθεσαν τὸν ὑπομοίραρχον εἰς πρόχειρον χειρουργικὴν τράπεζαν, πρὸς ἐξέτασιν, τὸν ἐνωμοτάρχην δὲ τὸν μετέφερον εἰς τὸν ἀστυνομικὸν σταθμόν, διότι ἦτο νεκρός.

Οἱ ἀπεργοὶ ἐν τῷ μεταξὺ μετέφερον τοὺς νεκροὺς καὶ τραυματίας ἐργάτας ἐντὸς ἑνὸς καφφενείου. Πάντες ἀνήρχοντο εἰς 38, ἐξ ὧν 4 νεκροὶ ἐπὶ τόπου, εἷς δὲ ἐκ τῶν βαρέως τραυματιῶν ἀπέθανε μετὰ δύο ἡμέρας. Ἐκ τῶν ἀστυνομικῶν ἐφονεύθησαν ἐπὶ τόπου πλὴν τῶν δύο βαθμοφόρων καὶ εἷς χωροφύλαξ, ὡς ἔμαθον δὲ κατόπιν ἀπέθανε καὶ ἄλλος εἰς τὸ νοσοκομεῖον, πάντες σχεδὸν οἱ λαβόντες μέρος εἰς τὴν συμπλοκὴν ἐτραυματίσθησαν.

Ἡ εἴδησις τῆς συμπλοκῆς διαδοθεῖσα εἰς τὰ χωρία ἐξήγειρε τοὺς χωρικούς, οἵτινες ὁπλισθέντες ἤρχοντο νὰ ἐκδικηθοῦν.

Κατέβαλον ὑπερανθρώπους προσπαθείας διὰ νὰ τοὺς

συγκρατήσω... Μετὰ ταῦτα ἀφήσας μίαν ἐπιτροπὴν διὰ νὰ περιποιηθῇ μετὰ τῶν γυναικῶν τοὺς τραυματίας, παρέλαβον τοὺς ἀπεργοὺς καὶ τοὺς χωρικούς, παραγγείλας εἰς τὴν ἐπιτροπὴν νὰ συστήσῃ εἰς τὸν Ἀνθυπασπιστὴν νὰ μὴν ἀφήσῃ τοὺς χωροφύλακας νὰ περιφέρονται ἐλευθέρως ἐντὸς τῆς κωμοπόλεως ἀλλὰ νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸν ἀστυνομικὸν σταθμὸν μέχρι κατευνασμοῦ τῶν πνευμάτων. Παρέλαβον τοὺς ἀπεργοὺς καὶ τοὺς χωρικοὺς ὡς καὶ τὰ ὅπλα τῶν χωροφυλάκων, ὁπλίσας ἀρκετοὺς ἀπεργοὺς μὲ αὐτά, καὶ μετέβην εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς νήσου. Ὁλόκληρος ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου εἶχε συγκροτήσει συλλαλητήριον, καταρώμενος τὸν ἀπαίσιον κακοῦργον ἀστυνομικὸν ὡς καὶ τὸν ἀποστείλαντα τοῦτον Γρῶμμαν...

Εἶνε ἀπερίγραπτος ἡ ἀγανάκτησις τοῦ λαοῦ μόλις εἶδε τοὺς προπορευομένους ἐλαφρῶς τραυματισθέντας, ὁλόκληρον ἐκεῖνο τὸ πλῆθος ἐξέσπασε εἰς ὕβρεις κατὰ τῆς Κυβερνήσεως... Οἱ σύμβουλοι τῆς Κοινότητος φοβηθέντες τὴν λαϊκὴν ὀργὴν ἐκλείσθησαν εἰς τὰς οἰκίας των, οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι ἐπίσης.

Φθάσαντες εἰς τὸ κέντρον τῆς κωμοπόλεως συνεκεντρώθημεν εἰς τὴν πλατεῖαν, ἐκεῖ δὲ ἀφοῦ ὡμίλησα διὰ μακρῶν ἐξιστορήσας εἰς τὸν λαὸν τὰ τῆς συμπλοκῆς, ἀπεφασίσθη νὰ ζητήσωμεν ξένην προστασίαν μὴ ἔχοντες πλέον οὐδεμίαν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν.

Πάραυτα, μετὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ λαοῦ, διέταξα τοὺς

ὁπλισμένους ἐκ τῶν ἀπεργῶν νὰ καταλάβουν τὸ τηλεγραφεῖον, τὴν ἀστυνομίαν, τὸ εἰρηνοδικεῖον κ.τ.λ. δημόσια ἱδρύματα.

Ἐθέσαμεν φρουροὺς εἰς τὸ τηλεγραφεῖον, ἐγκατεστήσαμεν δὲ καὶ δύο ἐκ τῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου ὡς λογοκριτάς...

Ἐστάλησαν μετέπειτα τηλεγραφήματα εἰς τὰς κυριωτέρας ἐφημερίδας τῶν Ἀθηνῶν, ἐξιστοροῦντα τὰ τῆς συμπλοκῆς. Ἐπίσης ἐστάλησαν τηλεγραφήματα εἰς τοὺς διοικητὰς τῶν συμμαχικῶν πολεμικῶν πλοίων παρόμοια γνωσθέντος ὅτι πᾶσα ἐπικοινωνία μὲ τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν εἶχε διακοπεῖ λόγῳ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν ἑλληνικῶν λιμένων ὑπὸ τοῦ συμμαχικοῦ στόλου. Ἐζητήσαμεν δὲ ἀπὸ τοὺς συμμάχους νὰ μᾶς ἀποστείλουν ἰατροὺς καὶ φάρμακα διὰ τοὺς τραυματίας, διότι ἀφ᾿ ἑνὸς μὲν φάρμακα δὲν ὑπῆρχον, ἀφ᾿ ἑτέρου δέ διότι οἱ ἰατροί, ὄντες ὑπάλληλοι τῆς ἑταιρείας, εἶχον λάβει μέρος εἰς τὴν συμπλοκήν, πυροβολοῦντες καὶ αὐτοὶ κατὰ τῶν ἀπεργῶν...

Τακτοποιήσαντες προχείρως τὰ πράγματα, συνετάξαμεν ἔγγραφον πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν τῆς ἐν Μήλῳ ναυλοχούσης συμμαχικῆς μοίρας* ἐκθέτοντες τὰ τῆς συ-

* Συντάχτηκε μία επιστολή και στάλθηκε με τον εργάτη Δ. Γαλανό, ο οποίος πήγε με βάρκα στη Μήλο και την παρέδωσε στο Γαλλικό Στόλο. Με αυτήν ζητούσαν βοήθεια, φοβούμενοι αντίποινα από τη βασιλική κυβέρνηση των Αθηνών. Είναι ολο-

μπλοκῆς καὶ κοινοποιοῦντες τὴν ἀπόφασιν τῶν κατοίκων ὅπως τεθοῦν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας...

Εἰς ἄλλο φυλλάδιον θέλω ἐκθέσει τὰ μετέπειτα γεγονότα.

. . . .

Σῦρος... Φυλακαὶ Τζιβάρα*

Νοέμβριος 1916

φάνερη η προσπάθεια του Σπέρα να προστατέψει τους Σεριφιώτες, δημιουργώντας ένα δίαυλο επικοινωνίας με τους Γάλλους, οι οποίοι βρίσκονταν σε αντίθεση με την κυβέρνηση των Αθηνών.

* Αυτές οι φυλακές φτιάχτηκαν μετά τη δημιουργία του οικισμού της Ερμούπολης της Σύρου και βρίσκονταν κοντά στην εκκλησία της Μεταμόρφωσης, στην οδό Πετροκοκκίνου, πίσω από το φούρνο του Μπιζαντέ. Ήταν ένα διώροφο κτίριο με μια μεγάλη αυλή και στο κέντρο της υπήρχε ένα πηγάδι. Στα δεξιά βρίσκονταν τα κελιά των κρατουμένων τα οποία κάλυπταν το ισόγειο και τον πρώτο όροφο. Τα πρώτα χρόνια λειτούργησε ως Εμποροδικείο. Εκεί δηλαδή δικάζονταν και φυλακίζονταν για διάφορα αδικήματα οι έμποροι. Τα χρόνια της απεργίας της Σερίφου λειτούργησε ως κρατητήριο, μετέπειτα ως τμήμα μεταγωγών της Χωροφυλακής.

23 Δεκεμβρίου 1916

'Αγαπητὲ φίλε κύριε Πρόεδρε

Σᾶς εὐχαριστῶ θερμῶς διὰ τὴν προθυμίαν σας καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ὁποῖον ἐδείξατε δι' ἡμᾶς.

'Εδῶ εἰς τὰς φυλακὰς ἐγνώρισα τοὺς πραγματικοὺς φίλους. Εἰς σὲ κύριε Γραμματικὲ διαβλέπω τὸν πραγματικὸν καὶ εἰλικρινὴν φίλον διότι δὲν ἐδιστάσατε καὶ τὰς πολιτικὰς πεποιθήσεις σας νὰ θυσιάσετε χάριν τῶν συμπολιτῶν σας. Διότι θυσίαν μεγάλην τὴν θεωρῶ νὰ δηλώσετε πολιτικὴν φιλίαν πρὸς τοὺς ἀντιθέτους εἰς ὑμᾶς πολιτικοὺς χάρις ἡμῶν. Οὐδέποτε θὰ λησμονηθῶσιν αἱ εὐγενεῖς αὐταὶ θυσίαι.

'Εκεῖνοι δὲ τοὺς ὁποίους μοῦ ἀναφέρεις ὅτι ἔγιναν ἐχθροί μου καὶ ἀποδίδουν εἰς ἐμὲ ὅλα τὰ κακά, οὐδέποτε ὑπῆρξαν φίλοι μου.

Φίλοι μου εἶνε οἱ ἐργάται τῆς Σερίφου μηδενὸς ἐξαιρουμένου, διότι καὶ ἐὰν ὑπάρχει κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς ὅστις καταφέρεται ἐναντίον μου, τοῦτο πράττει ὑπείκων εἰς εἰσηγήσεις ἄλλων.

Κύριε Γραμματικὲ

Εἰς τοὺς ἐναπομείναντας μάρτυρας συστήσατε νὰ σπεύσουν νὰ ἔλθουν μόλις κλητευθοῦν διότι ἀπ' αὐτοὺς ἐξαρτᾶται ἡ ἀποφυλάκισίς μας.

Ὡς μᾶς ἐδήλωσαν ἀπὸ τὴν εἰσαγγελείαν μόλις ἐξετασθοῦν καὶ οἱ ὑπόλοιποι μάρτυρες θὰ ἀποφυλακισθῶμεν.

Σπεύσατε ὅθεν νὰ ὑποδείξετε εἰς αὐτοὺς ὅτι πρέπει νὰ ἔλθουν ἄνευ ἀναβολῆς ἵνα μὴ μένωμεν ἀδίκως εἰς τὰς ὑγρὰς τρώγλας τῶν φυλακῶν Τζιβάρα ἄνευ λόγου. Οἱ ἴδιοι οἱ δικασταὶ ἀνεγνώρισαν τὸ ἄδικον ὅπερ ἔγινε δι' ἡμᾶς διότι μᾶς κρατοῦν ἐδῶ πλέον τοῦ κεκανονισμένου.

Συμβουλεύσατε λοιπὸν πάντας αὐτοὺς νὰ μὴν ἀργοποροῦν διὰ νὰ μὴν βασανιζόμεθα καὶ ἡμεῖς ἀδίκως εἰς τὰς φυλακάς.

Ἂς ναυλωθῇ ἕνα καΐκι διὰ νὰ ἔλθουν.

Σᾶς χαιρετοῦμεν ὅλοι

Κωνσταντῖνος Σπέρας

'Εν Φυλακαῖς Φρουρίου Φιρκᾶ τῇ 6ῃ Ἰουνίου 1917

Πρὸς τὴν 'Εκτελεστικὴν 'Επιτροπὴν
τοῦ 'Εργατικοῦ Κέντρου Χανίων

'Ενταῦθα

'Αγαπητοὶ φίλοι,

'Εν ὀνόματι τῆς ἐργατικῆς ἀλληλεγγύης ἱκετεύω ὑμᾶς ὅπως ἀναγνώσηται τὰς κάτωθι γραμμάς.

Γνωστὰ τυγχάνουσιν ὑμῖν τὰ αἱματηρὰ γεγονότα τῆς ἐν Σερίφῳ κηρυχθείσης ἀπεργίας εἰς τὰ ἐν Σερίφῳ τῶν Κυκλάδων μεταλλωρυχεῖα, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν καὶ ἐτραυματίσθησαν πολλοὶ ἐργάται παρὰ τῶν ἀπαισίων ὀργάνων τῆς 'Αστυνομίας τοῦ ἐκπτώτου βασιλέως, ποτίσαντες διὰ τοῦ αἵματός των τὸ ἱερὸν δένδρον τοῦ ἐργατικοῦ ἀγῶνος.

Συνεπείᾳ τῶν γεγονότων τούτων συνελήφθην παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τῶν 'Αθηνῶν καὶ ἐρρίφθην εἰς τὰς ἐν Σύρῳ φυλακὰς ὅπου μοὶ ἀπηγγέλθησαν πολλαὶ κατηγορίαι ἤτοι ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ, ἐπὶ ἐπαναστάσει κατὰ τοῦ καθεστῶτος, ἐπὶ καταλύσει τῶν βασιλικῶν ἀρχῶν, ἐπὶ προσκλήσει ξένων ἀρχῶν ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους κ.τ.λ. Διετέλουν δὲ ἐν προφυλακίσει εἰς τὰς ἐν Σύρῳ φυλακὰς Τζιβάρα ἀπὸ τῆς 1ης Σεπτεμβρίου 1916 μέχρι

τῆς 28ης Μαρτίου 1917, ὁπότε καὶ ἀπεφυλακίσθην διὰ βουλεύματος, ἀφοῦ ἀπέρριψε ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τὴν ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ κατηγορίαν.

Μετὰ ταῦτα καὶ μόλις ἀνέπνευσα τὸν ἐλεύθερον ἀέρα ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα καὶ ἰδού, συλλαμβάνομαι πάλιν ὑπὸ τῶν ὀργάνων τῆς ἀστυνομίας καὶ ἀπεστάλην ἐνταῦθα καὶ κρατοῦμαι εἰς τὰς ἐν τῷ Φρουρίῳ Φιρκᾶ φυλακάς, ὅτι τάχα ὕβρισα τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου Προέδρου τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως καὶ ὅτι ὑπεκίνουν τοὺς ἐργάτας εἰς ἀπεργίαν πρὸς παρεμβολὴν προσκομμάτων εἰς τὰ ἀτμόπλοια τῆς Ἀντάντ.

Ἰδοὺ τί συμβαίνει.

Οἱ ἐν Σερίφῳ ὑπάλληλοι τῆς Ἑταιρείας ὡς μαθόντες τὴν ἀποφυλάκισίν μου καὶ γνωρίζοντες ὅτι χάνουν πολλὰ πράγματα καὶ δὴ τὸ οὐσιωδέστερον, τὸ τῶν ἐργατῶν ταμεῖον τῆς Ἀλληλοβοηθείας, τὸ ὁποῖον δυνάμει τοῦ νόμου περὶ Σωματείων περιέρχεται αὐτοδικαίως εἰς τὴν κυριότητα τῶν ἐργατῶν, καθότι τὸ σωματεῖον των εἶνε ἀνεγνωρισμένον παρὰ τοῦ πρωτοδικείου, ἐμηχανεύθησαν καὶ ἐχάλκευσαν τὴν βδυλερὰν ταύτην ἐναντίον μου συκοφαντίαν εὑρόντες πρὸς τοῦτο καὶ τοὺς καταλλήλους ψευδομάρτυρας.

Ἀγαπητοὶ φίλοι,

Ἐν ὀνόματι τῆς ἐργατικῆς ἀλληλεγγύης προστατεύσατέ με. Ἐπὶ ἓν ἔτος σχεδὸν ὑφίσταμαι τὰ πάνδεινα εἰς τὰς

φυλακὰς χάριν τοῦ ἱεροῦ ἐργατικοῦ ἀγῶνος, ἐπὶ ἓν σχεδὸν ἔτος ἐξαντλούμενος σωματικῶς καὶ ὑλικῶς, ἤδη ἐξηντλήθην τελείως. Συνδράμετέ με διότι εἶνε ἑπόμενον νὰ ἀποθάνω εἰς τὰς φυλακὰς ἐκ τῶν στερήσεων.

Τὸ ὄνομά μου εἶνε γνωστὸν εἰς ὁλόκληρον τὸν ἐργατικὸν κόσμον τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ ἔτος 1910, ὅτε ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀγωνίζομαι χάριν τῆς ἱερᾶς ταύτης ἐργατικῆς ἰδέας.

Τὰ ἐργατικὰ Κέντρα Ἀθηνῶν, Πειραιῶς, Πατρῶν, Θεσ/νίκης γνωρίζουν καλῶς ποίας ὑπηρεσίας προσέφερα καὶ θὰ προσφέρω εἰς τὸ μέλλον εἰς τὸν ἱερὸν ἐργατικὸν ἀγῶνα.

Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς ὅπως εὐαρεστηθῆτε καὶ ἐπιτρέψητε εἰς τὸν ἐπὶ τῶν ἀπεργιακῶν ζητημάτων ἐπιτετραμένον ἐπίτροπον τοῦ Κέντρου ὅπως ἔλθῃ εἰς ἐπίσκεψίν μου ἵνα τοῦ ἀναγγείλω καὶ ἄλλας λεπτομερείας.

Μὲ ἀδελφικὴν ἀγάπην

Κωνσταντῖνος Γ. Σπέρας
Τέως Πρόεδρος τῶν ἐργατῶν
Μεταλλευτῶν Σερίφου

ταλλωρύχων της Σερίφου, Έκδοση Ομοσπονδίας Μεταλλωρύχων Ελλάδας, Αθήνα, 1990.

12. Α. ΣΤΙΝΑΣ: *Αναμνήσεις*, Α′ έκδοση: Βέργος, Αθήνα, 1977, Β′ έκδοση: Ύψιλον, Αθήνα 1985.

ΑΡΧΕΙΑ

1. ΕΛΙΑ: Φάκελος Ν. Γιαννιού, Φάκελος Στ. Καλλέργη.
2. Γεννάδειος Βιβλιοθήκη: Αρχείο Τσουδερού.
3. Εφημερίδα *Νέα Ζωή*, Τεύχη 1-6.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΤΙΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Γ. ΑΛΕΞΑΤΟΣ: *Η Εργατική Τάξη στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Ρωγμή, Αθήνα, 1997.
2. Γ. ΒΕΝΤΗΡΗΣ: *Η Ελλάδα του 1910-1920*, (2 τόμοι), Εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα, 1970.
3. Γ. ΔΕΡΤΙΛΗΣ: *Κοινωνικός Μετασχηματισμός και Στρατιωτική Επέμβαση (1880-1909)*, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα, 1977.
4. Γ. ΚΟΡΔΑΤΟΣ: *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*, Εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα, 1972.
5. Δ. ΛΙΒΙΕΡΑΤΟΣ: *Τα Συνέδρια της ΓΣΕΕ*, Εκδόσεις Προσκήνιο, Αθήνα, 1997.
6. Α. ΜΠΕΝΑΡΟΓΙΑ: *Η Πρώτη Σταδιοδρομία του Ελληνικού Προλεταριάτου*, Εκδόσεις Κομμούνα, Αθήνα, 1986.
7. Θ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ: *Η Άλλη Όψη του Εργατικού Κινήματος*, Αυτοέκδοση, Αθήνα, 1983.
8. Π. ΝΟΥΤΣΟΣ: *Η Σοσιαλιστική Σκέψη*, (5 τόμοι), Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα, 1990-93.
9. Σ. ΠΑΠΑΜΑΝΟΥΣΑΚΗΣ: *Το Εργατικό Ξύπνημα στα Χανιά*, Αυτοέκδοση, Αθήνα, 1977.
10. Ν. ΣΒΟΡΩΝΟΣ: *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1988.
11. Ν. ΣΚΟΝΗΣ (επιμέλεια): *Η Αιματηρή Απεργία των Με-*

"Η μπροσούρα που έγραψε ο Σπέρας στη φυλακή για την απεργία και τα φονικά γεγονότα της Σερίφου είναι ίσως το σημαντικότερο ντοκουμέντο για την πραγματική ιστορία του εργατικού κινήματος."

"Έχοντας την πλειοψηφία στους τσιγαράδες και στους καπνεργάτες, ο Σπέρας, ο Κουχτσόγλου κι ο Φανουράκης υποστηρίζουν στο 1ο και 2ο Συνέδριο της ΓΣΕΕ την αυτόνομη πάλη των εργαζομένων και καταφέρονται ενάντια στο συγκεντρωτικό σύστημα μιας εργατικής ηγεσίας που θα καναλιζάρει την πρωτοβουλία της εργατιάς."

"Το δεύτερο συνέδριο της ΓΣΕΕ έγινε στην Αθήνα το Σεπτέμβρη του 1920. Δεν υπήρχαν παρά δύο τάσεις που συγκρούστηκαν σ' αυτό. Η μεγάλη πλειοψηφία από μέλη και οπαδούς του ΚΚΕ και η μικρή αναρχοσυνδικαλιστική ομάδα του Κ. Σπέρα. Αυτό το συνέδριο αναγνώρισε το κομμουνιστικό κόμμα σαν τον μοναδικό πολιτικό εκπρόσωπο της εργατικής τάξης (...). Εναντίον αυτής της απόφασης μίλησε με πείσμα και βιαιότητα ο Σπέρας, ο οποίος υποστήριξε την αυτονομία του συνδικαλιστικού κινήματος και με επιμονή στάθηκε στους κινδύνους που απειλούν την εργατική τάξη απ' αυτή την ουσιαστική κηδεμονία της από το ΚΚΕ. Είχα παρακολουθήσει αυτό το συνέδριο και περισσότερο απ' οτιδήποτε άλλο μου έκανε εντύπωση το πάθος με το οποίο υποστήριζε τις απόψεις του ο Σπέρας, η καταπληκτική ευγλωττία του και η αρκετά πειστική επιχειρηματολογία του. (...) Σε έναν κατάλογο εργατικών στελεχών που δολοφονήθηκαν από την ΟΠΛΑ υπάρχει και το όνομα του Σπέρα. Τον σκότωσαν γιατί 25 χρόνια πριν είχε διαφωνήσει με το ΚΚΕ."

Α. ΣΤΙΝΑΣ